הלכה · משנה תורה · מפרשים · כסף משנה · ספר אהבה

# כסף משנה על משנה תורה, הלכות קריאת שמע

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# כסף משנה על משנה תורה, הלכות קריאת שמע

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כסף-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-קריאת-שמע/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

# תוכן העניינים


**פרק א** ..... 4
הלכה א ..... 4
הלכה ב ..... 4
הלכה ג ..... 5
הלכה ד ..... 5
הלכה ו ..... 6
הלכה ז ..... 6
הלכה ח ..... 7
הלכה ט ..... 13
הלכה י ..... 13
הלכה יא ..... 14
הלכה יב ..... 15
הלכה יג ..... 15
**פרק ב** ..... 16
הלכה א ..... 16
הלכה ב ..... 17
הלכה ג ..... 17
הלכה ד ..... 18
הלכה ה ..... 19
הלכה ו ..... 19
הלכה ז ..... 21
הלכה ח ..... 21
הלכה ט ..... 22
הלכה י ..... 23
הלכה יא ..... 23
הלכה יב ..... 24
הלכה יג ..... 25
הלכה טו ..... 26
הלכה יז ..... 27
**פרק ג** ..... 27
הלכה א ..... 27
הלכה ב ..... 28
הלכה ג ..... 28
הלכה ה ..... 29
הלכה ו ..... 31
הלכה ז ..... 31
הלכה ח ..... 33
הלכה ט ..... 33
הלכה י ..... 33
הלכה יא ..... 34
הלכה יב ..... 35
הלכה יג ..... 35
הלכה יד ..... 36
הלכה טו ..... 36
הלכה טז ..... 36
הלכה יז ..... 37
הלכה יח ..... 37
הלכה יט ..... 38
**פרק ד** ..... 38
הלכה א ..... 38
הלכה ג ..... 39
הלכה ד ..... 39
הלכה ה ..... 39
הלכה ו ..... 39
הלכה ז ..... 40
הלכה ח ..... 41

# פרק א

## הלכה א

**פעמים בכל וכו'**. מפורש פרק קמא דברכות (דף י"א.) דבין לבית שמאי בין לבית הלל פעמים ביום קוראים את שמע אלא שנחלקו היאך קוראין אותה וז"ל ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר בשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים. ורבינו נקט לישנא דב"ה והקדים ק"ש של לילה כלישנא דקרא של לילה ברישא וטעמא דקרא משום דתחלת היום מן הלילה הוא כדכתיב ויהי ערב וכו':

## הלכה ב

**ומה הוא קורא וכו'**. כך מתבאר מתוך המשנה שאכתוב בסמוך:

**ומקדימין לקרות וכו'**. פ"ב דברכות (דף י"ג.) אמר ריב"ק למה קדמה פרשת שמע לוהיה כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום כלומר דמשתעי בציצית שאינה נוהגת אלא ביום. ודע שגירסת רבינו הנכונה ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על שאר המצות וכך מצאתי בספר מדוייק ולא כמו שכתוב בספרינו שיש בה צווי על זכירת כל המצות דהא ליתא שעל המעשה צוה בוהיה אם שמוע לא על הזכירה בלבד וזה טעם רבינו בקדימת והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע יש בה צווי על המעשה ויאמר אין בה צווי על מעשה כל המצות אלא על זכירתן וראוי להקדים הצווי על המעשה לצווי על הזכירה ופירוש המשנה לדעת רבינו כך היא למה קדמה והיה אם שמוע לויאמר לפי שמעשה המצות שנזכר בוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה וזכירת המצות שעל ידי ציצית שנזכר בויאמר אינו נוהג אלא ביום רצוני המזכיר שהוא הציצית אינו אלא ביום וא"כ ראוי להקדים והיה אם שמוע לויאמר ורבינו רצה לתת לנו טעם למה אנו קוראים פרשת ציצית ואגב גררא נתן לנו טעם למה נתאחרה. וא"ת למה לי טעם שיש בה צווי זכירת המצות תיפוק ליה משום שיש בה זכירת יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה י"ל שאילו לא היינו קורין אותה אלא מטעם יציאת מצרים לא היינו מצרפים אותה עם שמע והיה אם שמוע שאינה מענינם אבל לפי שיש בה ציווי זכירת כל המצות נצטרפה עם פרשיות אלו וכיון שנצטרפה להם בקריאת היום אע"פ שמצות ציצית אינה נוהגת אלא ביום לא ראו חכמים לחלק בין יום ולילה:

## הלכה ג

**אף ע"פ שאין מצות ציצית וכו'**. כלומר כיון שזכירת המצות הכתוב בויאמר תלאו הכתוב בציצית והציצית אינו נוהג אלא ביום דין הוא שלא נקרא אותה בלילה אלא מפני שיש בה זכירת יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה דאע"ג דעיקר גאולה ביום היתה מ"מ כי אתחלא גאולה בלילה אתחלא כדכתיב ויקרא פרעה למשה ואהרן לילה. והדין משנה סוף פרק קמא דברכות (דף י"ב ע"ב) מזכירין יציאת מצרים בלילות שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות:

## הלכה ד

**הקורא קריאת שמע כשהוא גומר וכו'**. בפסחים (דף נ"ו.) פרק מקום שנהגו אמר רשב"ל ויקרא יעקב לבניו בקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבבנו אלא אחד באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן היכי נעביד נימריה לא אמריה משה רבינו לא נימריה הא אמריה יעקב התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי. ורבינו לא נתן טעם למה אומרים אותו בלחש דברור הוא הטעם כדי להבדיל בינו למה שכתוב בתורה ולא בא אלא לתת טעם למה אומרים אותו ואין לדקדק מכאן שקורין ק"ש בקול רם כיון שהוצרכו לומר שקורין אותו בחשאי דאפשר לומר שהוצרכו לומר כן כדי להבדילו מפסוק שמע ישראל שאומרים אותו בקול רם אבל שאר ק"ש לעולם אימא לך שקורין בלחש א"נ דבק"ש ליכא קפידא אם קורא אותה בלחש או בקול רם אבל בשכמל"ו קפידא איכא שלא לקרותו אלא בחשאי. ומכל מקום יש לדקדק בלשון רבינו שכתב שבשעה שקבץ יעקב וכו' ציום וזרזם על יחוד השם וכו' וזה לא מצינו שהוזכר בגמרא אלא שביקש לגלות קץ הימין. וי"ל שרבינו לא רצה לכתוב שביקש לגלות את הקץ לבניו ונסתלקה ממנו שכינה לפי שאינו מענינו והוא ז"ל סובר שכשהזכירו בגמרא אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול היינו שהזהירם על יחוד השם מכאן ואילך דאילו לשעבר יודע הוא שבניו כולם צדיקים במעשיהם אבל היה חושב שמא בלב אחד מהם יש איזה שורש פורה ראש ולענה וז"ש רבינו כענין שאמר משה שמשה רבינו ע"ה לא חשדם עכשיו במעשיהם אלא שיש בלבם טינא וזהו בעצמו ענין יעקב כנ"ל ליישב דברי רבינו. ומצאתי בספרי על פסוק שמע ישראל כשנפטר יעקב אבינו מן העולם קרא לבניו והוכיחם כל אחד בפני עצמו וחזר וקרא כולם כאחד אמר להם שמא

בלבבכם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם אמרו לו שמענו כשם שאין בלבך מחלוקת כך אין בלבנו מחלוקת על מי שאמר והיה העולם:

## הלכה ו

(ה-ו) **הקורא קריאת שמע מברך וכו'**. משנה פ"ק דברכות (דף י"א.) בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ותניא אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבנן וזה דעת רבינו:

## הלכה ז

**ברכות אלו וכו'**. בפ' אין עומדין (ברכות ל"ג.):

**מקום שהתקינו לחתום וכו'**. משנה סוף פ"ק דברכות (דף י"א.) מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום ובירושלמי א"ר יודן מטבע קצר פותח בברוך ואינו חותם בברוך מטבע ארוך פותח וחותם בברוך ובתוספתא דברכות פ"ק מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום לפתוח בברוך אינו רשאי שלא לפתוח שלא לפתוח אינו רשאי לפתוח וכך הוא לשון רבינו. וכתב רבינו בפירוש המשנה שנקראת ברכת יוצר ארוכה ואהבת עולם קצרה לפי שכל ברכה שיש בתחלתה ברוך ובסופה ברוך נקראת ארוכה ושאינו כן נקראת קצרה וא"כ פירוש המשנה לדעת רבינו מקום שאמרו להאריך כלומר להתחיל ולחתום בה בברוך אינו רשאי לקצר כלומר שלא להתחיל או שלא לחתום מקום שאמרו לקצר כלומר שלא להתחיל בברוך או שלא לחתום אינו רשאי להאריך כלומר להתחיל בברוך או לחתום:

**כתב** הרמ"ך כל המשנה ממטבע וכו' וחוזר ומברך. ולא נהירא מההוא עובדא דההוא (תנא) דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא וגם מההוא דאמר דיהבך לן ולא יהבך לעפרא ופטרו אותו מלהודות אע"פ ששינה ממטבע בברכת הגומל ומנימין שינה ממטבע ברכת הזן ואעפ"כ יצא עכ"ל:

**וכל שאינו אומר אמת ויציב וכו'**. שם [י"ב.] מימרא דרבה בר חנינא סבא משמיה דרב ופירש"י דבשחרית אומר אמת ויציב על החסד שעשה עם אבותינו שהוציאם ממצרים ובקע להם הים וברכת אמת ואמונה מדבר על הגאולה העתידה שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ועריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו עכ"ל. ואע"פ שכבר הזכרנו יציאת מצרים בפרשת ציצית חוזרים ואומרים

אמת ויציב לומר שכשם שהקב"ה האמית הבטחתו במצרים כן יאמית לעתיד לבא וא"כ אמת ויציב נקשר עם אמת ואמונה ואף ע"פ שאמת ואמונה נתקן על גאולה העתידה אנו אומרים בסוף הברכה גאולה דפרעה כדי לסמוך לגאל ישראל:

**וכתבו** ההגהות בשם הרמ"ך דלא יצא י"ח היינו שלא יצא ידי חובת ברכה זו אבל ידי חובת ק"ש יצא אפילו לא אמר הברכות כלל כדלקמן בפ"ב עכ"ל. ואני אומר שא"כ פשיטא הוא שמי שלא אמר אותה ברכה לא יצא י"ח אותה ברכה לכך י"ל דכיון דברכות אלו שאנו מאמינים שכשם שעשה בגאולת מצרים כן יעשה בגאולה העתידה מעין ק"ש הם ואם לא אמרם נהי דידי ק"ש יצא ידי ק"ש כראוי לא יצא. א"נ ה"ק אפילו אמר הברכות האלו אלא שלא התחיל אמת ויציב אמת ואמונה לא יצא י"ח קריאת ברכות אלו כראוי לפי שעיקרם נתקנו לומר שהקב"ה האמית הבטחתו במצרים ועתיד לאמתה לנו לעתיד לבא. וכתב ה"ר מנוח אית דפרשי שהפך הדבר שאומר אמת ואמונה בשחרית ואמת ויציב בערבית ונמצא משנה מטבע של חכמים ומשום הכי לא יצא ידי חובתו. ועוד שהוא צריך להזכיר אמונה בערב שאנו מפקידים רוחנו לידו של הקב"ה ובחסדו מחזירה לנו והיינו דכתיב להגיד בבקר חסדך וכו'. וכתב ה"ר אשר דכי אמרינן לא יצא דוקא כי אמר אני ה' אלהיכם אבל לא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת כדאמרינן בגמרא [דף י"ד] לא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת עכ"ל ה"ר מנוח:

## הלכה ח

**הקדים ברכה שנייה וכו'**. שם [י"א:] תנן התם א"ל הממונה ברכו ברכה אחת מאי היא א"ר זריקא א"ר אמי אר"ל יוצר אור ואמרו שם דהא דרבי זריקא לאו בפי' איתמר אלא מכללא איתמר דאמר רבי זריקא א"ר אמי אר"ל זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו כלומר אא"ב יוצר אור הוו אמרי היינו דאין מעכבות זו את זו דלא הוו אמרי אהבה רבה אא"א אהבה רבה הוו אמרי דילמא הא דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמניה הוו אמרי ליה ואי מכללא מאי כלומר מאי גריעותיה מאילו איתמר בפירוש ומהדר דאי מכללא לעולם אהבה רבה הוו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי ליה ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו סדר ברכות. משמע מהכא דכיון דקי"ל דברכות אין מעכבות זו את זו מכ"ש שאין סדר לברכות ומ"מ יש לתמוה דכיון דקי"ל כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וברכה הסמוכה לחבירתה אין בפתיחתה הזכרת השם ובכולה ליכא מלכות כשקורא אותה בלא סמוכה לחבירתה היאך יצא וצריך לומר דכיון שהיא סמוכה לחבירתה שיש בה שם ומלכות כשקורא אותה בפני עצמה נמי חשיבא כאילו יש בה שם ומלכות:

**בשחרית פתח יוצר אור וכו' עד אחר חתימתן**. בסוף פרק קמא דברכות (שם י"ב.) גרסינן פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשיכרא ומסיים אדעתא דחמרא יצא דאי נמי סיים בדשיכרא יצא דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן ת"ש שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות. הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר עכ"ל הגמרא.

**ורבינו** כתב בפ"ח מהלכות ברכות לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן אין מחזירין אותו וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן ופתח על מנת לומר בורא מיני מזונות וטעה ואמר המוציא יצא מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין והואיל ולא היה בעיקר הברכה טעות אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו עכ"ל.

**וכתבו** תלמידי ה"ר יונה שרבינו מפרש פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא ר"ל שגמר כל הברכה כמו אם היה שכר ואח"כ סיים ואמר בפה"ג קודם שישתה כגון שאמר בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו ובורא פרי הגפן יצא כיון שסיים כראוי ואפילו סיים בדשיכרא כלומר ששתה מיד אחר שאמר שהנ"ב ונמצא שהיה הסיום כמו בשכר יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא וקסבר דחמרא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא כגון שאמר בא"י אמ"ה בפה"ג ושהנ"ב מאי בתר פתיחה אזלינן כלומר אחר מה שאמר בתחלה בורא פרי הגפן ולא יצא או אחר מה שאמר בסוף שהנ"ב ויצא ולא איפשטא ולקולא ואידך ברייתא בשחרית פתח ביוצר אור מפרש אותה שהתחיל בא"י יוצר אור ובשעת החתימה במקום בא"י יוצר המאורות חתם בא"י המעריב ערבים וכן כולה על זה הדרך. ויש קושיא לדרך הזה דבגמרא חזינן דמדמי הני ברייתות אהדדי ולזה הפירוש אינן דומות דחיתום האמור כאן הו"ל חיתום מדבר אחד בלבד או מיוצר המאורות או ממעריב ערבים וחיתום האמור למעלה הוא שבסוף אמר מענין אחר ובאותה חתימה עצמה אמר מתחילה מענין אחר ונמצא שבין בא"י ובין החתימה עצמה מפסיק עכ"ל. וכיוצא בזה פי' ה"ר מנוח שכתב

וז"ל פתח ביוצר אור כגון שאמר בא"י יוצר אור אשר בדברו מעריב ערבים וכו' עד שחתם המעריב ערבים לא יצא שהרי החיתום היה שלא כראוי פתח במעריב ערבים כגון שאמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים יוצר אור ובורא חשך וכו' עד בא"י יוצר המאורות יצא שהרי חתם כהלכתו וכן בערבית וכו' מתפרש על זה הדרך שכל הברכות הולכות אחר חתימתן וכיון שחתם כהוגן אע"פ שפתח שלא כהוגן יצא עכ"ל.

**ותמהני** איך עלה בדעתו לפרש כן בדברי רבינו שהרי דבר מבואר הוא שלשון רבינו אינו סובל פירוש זה בשום פנים שרבינו תלה הדבר שבשעה שזכר שם ומלכות לא נתכוון אלא לברכה הראויה. ולפי דעתם כיון שסיים בברכה הראויה אע"פ שפתח בברכה שאינה ראויה יצא אף ע"פ שמסתמא בשעת הזכרת שם ומלכות היתה כוונתו לברכה שאינה ראויה כמו שפתח וזה היפך דברי רבינו. ולי נראה שרבינו מפרש פתח ומברך אדעתא דשיכרא כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דשיכרא ואח"כ נזכר שהוא יין וסיים בפה"ג פשיטא דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחתה ואמר שהכל יצא אלא כי קא מיבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דחמרא ואחר כך נזכר שהוא שכר ובירך שהכל נהיה בדברו מאי בתר עיקר ברכה דהיינו שם ומלכות אזלינן והוי כאילו סיים ביין ואין ברכת היין פוטרת את השכר או דילמא בתר חתימה אזלינן ויצא ת"ש שחרית פתח ביוצר אור כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דליברך יוצר אור ואח"כ שכח ובמקום יוצר אור אמר אשר בדברו מעריב ערבים לא יצא פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא למימר מעריב ערבים ואח"כ נזכר וסיים יוצר אור יצא ערבית פתח אשר בדברו אדעתא למימר מעריב ערבים ואח"כ שכח וסיים יוצר אור לא יצא פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא למימר יוצר אור ואח"כ נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים יצא הא קמן דלא אזלינן בתר עיקר ברכה אלא בתר סיומא והא מיפשטא בעיין דבתר סיומא אזלינן ויצא. ודחי לעולם אימא לך דלא יצא דבתר עיקר ברכה אזלינן ותדע מ"ט כי פתח שחרית בעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דמעריב ערבים ואח"כ נזכר וסיים יוצר אור יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט ואזיל וחתם יוצר המאורות והו"ל לר"י אליבא דרבה בר עולא פותח וחותם ביוצר וכן כי אמרינן ערבית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דמעריב ערבים ואח"כ שכח וסיים יוצר אור לא יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט וחתם יוצר המאורות וה"ה נמי דכי קאמר שחרית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דיוצר אור ואחר כך שכח וסיים אשר בדברו מעריב ערבים היינו טעמא דלא יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט וחתם בא"י המעריב ערבים. וכן כי קאמר ערבית

פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דיוצר אור ואח"כ נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים היינו טעמא דיצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט וחתם בא"י המעריב ערבים. וה"מ למימר שאני התם דקאמר בא"י המעריב ערבים אלא נקט בבא קמייתא דקתני בה יצא דהיינו שחרית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ותדע למה יצא לאו משום דבתר סיומא אזלינן דלעולם בתר עיקר ברכה אזלינן אלא היינו טעמא לפי שחתם יוצר המאורות אבל גבי בעיין דליכא תו חתימה ודאי בתר עיקר ברכה אזלינן דטעמא דמסתבר הוא החילוק הזה שאמרו שאני התם דאמר יוצר המאורות ומשום הכי יצא ולפיכך העתיק כאן לשון הברייתא.

**ומ"ש** שכל הברכות הולכות אחר חתימתן ה"ק שכל ברכות שהן כגון אלו שיש חתימה בסופן ואע"פ שאין בסופן מלכות כיון שהפתיחה מעין החתימה כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר אבל שאר ברכות שאין בהם שני תנאים אלו בתר עיקר ברכה אזלינן ואמרינן בגמרא דהאי שכל הברכות הולכות אחר החיתום אתא לאתויי אכל תמרי וקסבר נהמא אכל דאע"ג דפתח בעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דנהמא וסיים בתמרי יצא מ"ט תמרי נמי מיזן זייני. ורבינו בפ"ח מהלכות ברכות כתב שאם לקח כוס של שכר בידו ונתכוון בשם ומלכות לברך שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן יצא וממילא נפיק מאי דאיבעיא לן בגמרא כי נקיט כסא דשיכרא ופתח בדחמרא וסיים בדשיכרא שכיון שטעה בעיקר הברכה שלא יצא. ולכן כתב רבינו חלוקה זו ולא כתב חלוקה הנזכרת בגמרא זה נ"ל דרך נכון לדעת רבינו.

**וכבר** עלה בדעתי לפרש דלרבינו ברייתא דפתח ביוצר אור וכו' היינו שהתחיל ממש יוצר אור וחתם בא"י המעריב ערבים ומייתי דאפילו הזכיר הטעות בפיו בתר חתימה אזלינן כל שכן גבי בעיין שלא הזכיר הטעות בפיו אלא בכוונה דלא אזלינן בתר עיקר ברכה ודחי דשאני התם שחותם בסוף יוצר המאורות או מעריב ערבים ומשום הכי יצא ולא אזלינן בתר עיקר ברכה כיון דאיכא חתימה בברכה כראוי אבל גבי בעיין דליכא חתימה בסוף לעולם בתר עיקר ברכה אזלינן ודחיתיו מלשון הברייתא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ואם איתא וסיים ביוצר המאורות מיבעי ליה ומ"מ דרך אפשר הוא ונימא דיוצר אור לאו דוקא. ומדקדוק דברי רבינו נראה שכך היה גורס פשיטא נקט כסא דחמרא בידיה פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא יצא דא"נ פתח בדשיכרא יצא אלא נקיט כסא דשיכרא בידיה פתח ובריך אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא מאי ואע"פ שאין זה מעלה ומוריד לענין הבנת דברי רבינו כתבתיו לשלמות המלאכה:

**ודע** שעל מה שכתב רבינו פרק ח' מהלכות ברכות כתב הראב"ד ז"ל כל מה שכתב באלו הענינים הכל הבל שאין הולכים אלא על הפירוש שהוציא בפיו עכ"ל. דעתו ז"ל שאין הברכה תלויה בכוונה אלא הכל תלוי במה שמוציא מפיו וכמבואר בפסקי הרא"ש ז"ל והסוגיא יפרשנה כשיטת הרי"ף ז"ל דהיינו אי אזלינן בתר מה שהוציא תחילה בפיו או אחר מה שהוציא בסוף אבל אם נלך אחר כוונת לבו או אחר מה שהוציא בפיו בהא לא אסתפק להו דפשיטא דדברים שבלב אינן דברים ולשון ההשגה הכי דייק שכתב שאין הולכים אלא על הפירוש שהוציא בפיו. ובעל מ"ע שרצה להכריע סברת רבינו מדמקשה תלמודא בפשיטות הניחא למ"ד וכו' אינו הכרע דלפום דדחי ליה שאני התם דקאמר יוצר המאורות א"ל תינח האי דיחויא לרב אלא לר"י מאי איכא למימר אבל טעם רבינו למפסק דבתר עיקר ברכה אזלינן אפילו לקולא כבר כתבתי דהיינו משום דמסתבר טעמא דההוא שינויא דאמרו שאני התם דקאמר יוצר המאורות:

**וראיתי** שאלה אחת ששאלו חכמי לוני"ל לרבינו על זה הלשון והיא בעיני קשה עד מאד וז"ל השאלה. יורנו רבינו ואם שכר שעורים איך יצא ומרנא ורבנא אלפס ז"ל הולך על זה הדרך וחתרנו להוציא להיבשה ולא יכלנו שהרי פירות השכר אינן יוצאים מהגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא הראנו אתה רבינו את האור כי טוב:

**תשובה** יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בשכר היוצא מן הגפן כמו בנזיר מיין ושכר יזיר ובאותו שכר של ענבים שאין אדם רואה בכוס אם שכר אם יין ושיבא אדם לטעות ויפתח ע"מ שהוא שכר ויסיים בפה"ג אבל בשכר של שעורים וכיוצא בו לא איירי רבנן בדבר זה כלל וכי יש מי שיאמר לקח תמרא ופתח על דעת לברך ב"פ העץ וסיים המוציא לחם מן הארץ יצא אטו בשופטני עסקינן ומה מקום לשגגה זו אלא בשכר היוצא מן הגפן הן הדברים אמורים עכ"ל. וקשה שאיך אמרו שהרי"ף הולך על זה הדרך שאם נתכוונו על שפירש שכר זה היינו שכר של שעורים זאת לא ראינו ולא שמענו מדבריו ואם נתכוונו על שהרי"ף פסק לקולא ואין מחזירין אותו ובחלוקה זו שכתב רבינו יצא הושוו. דבה"ג שכתב רבינו מי הגיד להם שהרי"ף סובר כמותו דילמא לעולם אימא לך שלא יצא לדעת הרי"ף דדברים שבלב אינם דברים. ועוד קשה שאמרו שהרי פירות השכר אינן יוצאים מן הגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא דלא דמו דשאני התם דקאמר יוצר המאורות. ועוד שנראה מדבריהם דדוקא בשכר היוצא מן הגפן הדברים אמורים משום דכשאומר בפה"ג קושטא קאמר וא"כ אמאי לא איפשיטא בעיין כי היכי דפשיטא לן היכא דנקט כסא דחמרא וכו' משום דעל כולם אם אמר שהכל יצא הא נמי פשיטא משום דאפילו אמר בפה"ג יצא. גם תשובת רבינו אליהם אינה מתיישבת כלל

שאם נתכוון להשיב דדוקא בשכר היוצא מן הגפן עסקינן משום דכי אמר נמי בורא פרי הגפן יצא אבל אם היה שכר שעורים לא יצא. וכן נראה מלשון רבינו ירוחם ז"ל שזהו פי' תשובה זו ואם הדבר כן קשה הקושיות שהקשיתי ועוד קשה למה נדחק לומר דלא איירי בשכר שעורים הרי כתב שאם היו לפניו פירות הארץ והתחיל הברכה על מנת לומר בורא פרי האדמה וטעה ואמר בורא פרי העץ אין מחזירין אותו ואם לקח שכר שעורים והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל נהיה בדברו וטעה ואמר בורא פרי הגפן הא ודאי שאין מחזירין אותו דמאי שנא הא מהא. ואם כוונת רבינו בתשובתו נתכוון לתת מציאות איך אפשר שיטעה בין שהכל נהיה בדברו לבורא פרי הגפן וכמו שכתב אטו בשופטני עסקינן ולפי שהם שאלוהו ואם שכר שעורים היאך יצא השיבם דאין הדברים אמורים אלא בשכר גפנים אבל בשכר שעורים אין מקום לטעות אבל אם היה אפשר לטעות אה"נ דה"ה ודומה לפירות הארץ שכתב בסמוך. מ"מ יקשה שמה שטענוהו לא הודה להם ומה שהודה להם לא טענוהו שזה דבר עקרי בשאלתם ועל עיקרה הו"ל להשיב ולומר לא כמו שאתם סוברים שאני מפרש ההלכה כדעת הרי"ף כי שטה אחרת יש לי ולבאר להם מאי זה טעם פסק דבתר עיקר ברכה אזלינן גם לומר להם דלא דמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא ולהניח המקרה ההוא אי עביד איניש דטעי או לא דאטו בין יום ללילה עביד איניש דטעי וכדתניא פתח ביוצר וכו' בין שכר שעורים ליין לא כ"ש ועוד שכמה יינות יש שהם לבנים או צהובים כשכר שעורים וא"כ אין מקום לתשובה זו:

**מצאתי** להרמ"ך שכתב בדוחק גדול אתי פירוש ההלכה לפסק שלו מ"מ מה שהשיב הוא על זה ומוקי ההלכה בשכר של ענבים אינו כלום עכ"ל:

**והר"ש** ן' וירגה נר"ו כתב וז"ל כדי להבין תשובה זו צ"ל שגירסת הרמב"ם בהלכה היא פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וידע דחמרא הוא ופתח אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא יצא דתנן על הכל אם אמר שהנ"ב יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וידע דשיכרא הוא ופתח בדשיכרא וסיים בדחמרא מאי בתר ברכה אזלינן או בתר חיתום ועל זה שאלו חכמי לוני"ל להרמב"ם יען היתה זאת גירסתם בספרים שאלו ממנו אם השכר הוא של שעורים איך יעלה על הדעת שיצא בברכת בורא פרי הגפן ועל זה אמרו שחתרו למצוא דרך ליישב דברים אלו של הרי"ף ולא מצאו שהרי זה דומה לפתח בערבית במעריב ערבים וסיים ביוצר אור שלא יצא וה"נ איך יצא בבורא פה"ג על שכר שעורים. וע"ז השיב הרמב"ם שהשכר הוא של גפן כי אם הוא של שעורים לא יעלה על הדעת וכו'. ולפי גירסא זו שאנו אומרים שהיא גירסת הרמב"ם נמצאת החלוקה שהביא

הרמב"ם היא החלוקה שעליה נתייסדה בעיית הגמרא עכ"ל. ודבר קשה הוא לומר שהיה לרבינו גירסא שלא נמצאת בספרים וגם יקשה עליו קושיות שהקשיתי לעיל ולכן אני אומר כי השאלה הזו גם תשובתה דבריהם סתומים וחתומים מ"מ לענין דברי רבינו בחיבור נ"ל שמה שכתבתי הוא דבר נכון. וכתבתי כל הדברים האלה במקום הזה לפי שהגמרא הביאה שני הענינים יחד הא דפתח ביוצר אור וכו' והא דפתח בדשיכרא גם אני בעניי ראיתי לכתבם יחד כדי שיתברר הדבר יותר. ובמה שכתב רבינו כאן דשחרית פתח ביוצר אור וכו' למדנו מה פירושו על פי הדרכים שכתבתי למעלה:

## הלכה ט

**איזהו זמן קריאת שמע בלילה**. משנה שם (ברכות ב'.) מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ומפרש בגמרא דהיינו משעת צאת הכוכבים ונחלקו שם באותה משנה עד אימתי סוף זמנה ופסק כחכמים שאמרו עד חצות ואמרו בגמרא [שם ד] דחכמים ס"ל דזמנה עד שיעלה עמוד השחר אלא שאמרו עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה שלא יאמר אוכל ואשתה ואחר כך אקרא קריאת שמע וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה. וז"ש רבינו כדי להרחיק את האדם מן הפשיעה דפשיעה היא לאכול ולשתות קודם קריאת שמע ואחר חצות נהי דיצא י"ח קריאת שמע בזמנה מ"מ הרי עבר על דברי חכמים וכדי שלא לעבור על דבריהם יהיה זהיר לקרותה מיד אחר יציאת הכוכבים קודם שיאכל וישתה:

## הלכה י

**הקורא קריאת שמע של ערבית וכו'**. שם (ח':) ברייתא דרשב"י פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא בהם ידי חובתו אחת של יום וא' של לילה ושם (ט'.) אמר רבי אחא בר חנינא אמר ריב"ל הלכה כרשב"י א"ר זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי אחא בר חנינא לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהילולא דבריה דריב"ל אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק. וסובר רבינו דרשב"י לא פליג אדרבנן שאמרו דזמנה עד שיעלה עמוד השחר אלא דכי אמרו זמנה עד שיעלה עמוד השחר היינו אפילו עבר במזיד ואיחר מלקרוא קריאת שמע כל הלילה אם רצה לקרות קודם שיעלה עמוד השחר קורא ויוצא י"ח אבל אחר שעלה עמוד השחר כיון שעבר ולא קרא במזיד אפילו אם קרא אחר כך לא יצא ידי חובתו והיינו דרבנן דאמרי שאין זמנה אלא עד שיעלה עמוד השחר אבל מי שלא הזיד אלא היה אנוס קורא אפילו אחר שיעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה ויוצא ידי חובתו והיינו דרשב"י וכדרב יצחק

בר יוסף דאמר דהא דפסק ריב"ל כוותיה היינו בשעת הדחק וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל. ונ"ל טעמן של דברים שהתורה אמרה בשכבך בשעה שדרך בני אדם שוכבין מסרה הדבר לחכמים שיפרשו עד אימתי הוי זמן שכיבה והם פירשו דעיקר זמן שכיבה הוי עד שיעלה עמוד השחר ולפיכך זמן קריאה בזמן הזה שוה לכל אדם אפילו למזידין ולפי שאחר שעלה עמוד השחר קודם שתנץ החמה איכא אינשי דגנו בההיא שעתא אמרו דאכתי הוי זמן שכיבה לגבי אנוסין אבל למזידין אמרו דכיון דרוב בני אדם קמו באותה שעה לא מיקרי תו זמן שכיבה. ומפרש רבינו שמה שאמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו לא קאי אלא אהא דרשב"י כפירש"י ולא אאידך ברייתא דרשב"י דקאי נמי קודם שיעלה עמוד השחר שאכתוב לקמן והיא שנויה אצל זו. ומה שלא אמר שלא יאמר מעריב ערבים משום דמזכירים מדת לילה ביום:

**וכתב** ה"ר מנוח שיכול לומר הברכה רק שיחסר הפתיחה שלא יתחיל השכיבנו כן כתב הריא"ג. ואני אומר שיאמר השכימנו במקום השכיבנו ומיהו מלשון הגמרא משמע שלא יאמר הברכה כלל עכ"ל וכן כתב הרא"ש:

## הלכה יא

**ואי זה הוא זמנה ביום וכו'**. (שם ט':) אמר אביי לקריאת שמע כותיקים דא"ר יוחנן ותיקים היו גומרין עם הנץ החמה תניא נמי הכי ותיקים היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום. ודעת רבינו שתפלה מצותה מיד אחר הנץ וכדאמר התם רבי זירא מאי קרא דמצוה להתפלל עם הנץ החמה שנאמר ייראוך עם שמש. וזהו שכתב רבינו כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה כלומר כדי שתיכף שתנץ החמה יתפלל ומה שאמרו ותיקים היו גומרין אותה היינו שגומרים אותה וברכותיה. ומ"ש רבינו ושיעור זה כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש יש לתמוה היאך כתב רבינו שזמן זה הוא שיעור שעה אחת שנראה שהוא זמן מועט משיעור שעה. ורבינו מהר"י אבוהב ז"ל כתב דלא קשיא שהנה עליית השמש דהרמב"ם ר"ל לאחר שיעלה גוף השמש כולו והנץ החמה הוא מיד כשיתחיל גוף השמש לעלות עכ"ל. ובנוסחא אחרת מצאתי במקום שיעור שעה אחת עישור שעה אחת והיא נוסחא אמיתית:

**ואם איחר וקרא**. כלומר אפילו במזיד דהא זמן קימה הוא עד סוף ג' שעות וכרבי יהושע דאמר במתניתין (שם ט': י'.) דזמנה עד ג' שעות ואפסיקא בגמרא הלכתא כוותיה ומוכח בירושלמי דהיינו עד סוף ג' שעות ואף על גב דבריש פרק קמא דברכות (דף ג':) אמרינן רבי נתן ס"ל כרבי יהושע וכו' שית דליליא ותרתי דיממא תרי משמרות הויין הכי קאמר

תרתי שלמות שדרך כל מלכים לישן דאילו בשעה שלישית קצתם קמים אחר חציה וקצתם סמוך לסופה וקצתם בסופה ממש:

## הלכה יב

**מי שהקדים וקרא וכו'**. (שם ח':) תניא רשב"י אומר פעמים שאדם קורא קריאת שמע ב' פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, וכתב הרי"ף דהיינו דוקא בדיעבד א"נ בשעת הדחק כגון מי שהיה משכים לדרך כלומר ואם יהיה בדרך בשעת קריאת שמע יודע שלא יוכל לכוין לבו או לא ירצו להמתין לו לעמוד בפסוק ראשון ולכן רוצה לקרות עתה אבל אם אינה שעת הדחק לא יקרא לכתחלה וכך הם דברי רבינו:

**וכתב** ה"ר מנוח הא דאמרינן פ' א"ל הממונה [ל"ז:] הקורא עם אנשי משמר לא יצא י"ח פי' דה"ק לא יצא י"ח ק"ש בעונתה אבל אינו צריך לחזור ולקרות א"נ התם במי שרגיל לקרות עמהם שלא במקום אונס וקנסוהו שלא יצא כדי שלא יהא רגיל בכך ואנשי משמר שאני שהיו טרודים בקרבנות והוי כשעת הדחק וכתב דכגון שהיה הולך לדרך הרשות חשיב שעת הדחק ועדיף לקרות כן משעלה עמוד השחר בכוונה מלקרות אחר כך בלא כוונה ואם יש בעיר קבורת מת או מילה וכן יום ערבה דמפשי ברחמי יכולים לקרות תיכף משעלה עמוד השחר עכ"ל:

## הלכה יג

**הקורא אחר שלש שעות וכו'**. משנה (שם ט':) הקורא מכאן ואילך כלומר מג' שעות ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ובגמרא מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות וכיון שלא חילקו שם בין אנוס למזיד משמע דדוקא גבי לילה דשכיח שינה הוא דגזרו, גם רבינו לא ראה לחלק ביניהם וזהו שכתב לענין שאחר שלש שעות לא יצא ידי חובת קריאת שמע בעונתה אפילו היה אנוס ולענין שמברך לפניה ולאחריה אחר ג' שעות כתב אפילו איחר כלומר אפילו איחר במזיד וכתב הרא"ש ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל דדוקא עד סוף שעה רביעית הוא דמברך לפניה ולאחריה שהוא זמן תפלה לרבי יהודה אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות ואם בירך עובר על לא תשא. וה"ר מנוח כתב הקורא אחר שלש שעות וכו' פי' כל שאר היום עד הערב ודעת ר"ח דדוקא עד שעה רביעית אבל מרביעית ואילך הפסיד ואין כן דעת כל המפרשים ולישנא דמתני' הכי מוכחא הקורא מכאן ואילך ולא יהיב שיעורא משמע דכולי יומא קאמר עכ"ל. יש שואלים מ"ט בשכבך דרשינן כל זמן שבני אדם שוכבים על מטתם וכדאמרינן בהא דרשב"י פעמים שאדם קורא קריאת שמע ב' פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא

י"ח אחת של יום ואחת של לילה ומסיק התם דקרי ליה ליליא משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא וע"כ אין פי' שבאותה שעה עולים על מטתם לשכב דאין דרך בני אדם לשכב באותה שעה אלא פי' שעדיין שוכבים על מטתם ואם כן בשכבך פי' בעודם שוכבים והיינו לרוב בני אדם עד שיעלה עמוד השחר ולמה לא דרשו כן ובקומך כל זמן שבני אדם קמים דהיינו כל היום. וי"ל דאה"נ דהכי דרשינן ליה ומ"ה אמרי' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד הברכות ואילו לא היה זמן קריאת שמע כלל היו ברכותיו לבטלה אלא משום דקי"ל דצריך לסמוך גאולה לתפלה ותפלות כנגד התמידין תקנום והתמיד היה קרב עד ד' שעות ואם כן קודם צריך לקרות קריאת שמע ולכך הקדימו זמנה עד סוף שלש שעות ואסמכוה אקרא ובקומך בשעה שדרך בני אדם קמים ותדע דאסמכתא היא ולא עיקר פירושא דקרא דתלי טעמא עד סוף ג' שעות דשכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות ואטו בני מלכים מי הוו רובא דעלמא אלא ודאי כדאמרן כנ"ל:

## פרק ב

### הלכה א

**הקורא את שמע וכו'**. פ"ב דברכות (דף י"ד:) ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריך כוונת הלב דר"מ אמר רבא הלכה כר"מ ואף ע"ג דאיכא התם אמוראי אחריני דפסקי כתנאי אחריני רבא הוי בתרא מכלהו והלכתא כוותיה וכן פסק הרי"ף ז"ל. ושם (דף י"ג.) בראש הפרק היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא ובגמ' ש"מ מצות צריכות כוונה מאי אם כיון לבו לקרות לקרות והא קא קרי בקורא להגיה את הספר אם יש בו טעות דאפילו לקריאה לא מכוין. וסובר רבינו דהאי אוקימתא היא לפום מאי דמתמה ש"מ מצות צריכות כוונה וקאמר דא"צ כוונה ומאי אם כיון לבו אם כיון לקרות אבל לדידן דקי"ל שצריך לכוין בפסוק ראשון פירושא דמתני' היינו היה קורא בתורה אפילו להגיה אם כיון לבו בפסוק ראשון יצא ואם לא כיון לבו בפסוק ראשון אפילו היה קורא שלא להגיה לא יצא ואין להקשות הא אפילו למאי דהוה ס"ד למ"ד א"צ כוונה כלל קורא להגיה לא יצא וכל שכן לדידן דמצריכינן כוונה דהיא הנותנת דלמאי דהוה ס"ד כיון שאין שם כוונה אפילו בפסוק ראשון בעינן מיהא כוונה לקרות אבל לדידן דאיכא כוונה גמורה בפסוק ראשון שאר פרשיות אפילו קראן להגיה לית לן בה:

## הלכה ב

**כל אדם קורא כדרכו וכו'**. משנה פ"ק דברכות (דף י'.) ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר ובלכתך בדרך בשעה שדרך בני אדם שוכבין ובשעה שדרך בנ"א עומדין וידוע דהלכה כב"ה. ובברייתא (שם י"א.) ב"ה אומרים עומדים וקורין יושבין וקורין ומטין וקוראין הולכין בדרך וקורין.

**ומ"ש בין רוכבין על גבי בהמה וכו'**. [פשוט בקידושין (ל"ג:) רכוב כמהלך דמי]:

**ואסור לקרות קריאת שמע וכו'**. ר"פ היה קורא (ברכות י"ג:) אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא קריאת שמע ופירש בגמרא דהיינו אף ע"ג דמצלי כלומר אף ע"פ שהוא מוטה על צדו מעט אבל מוטה לגמרי על צדו מותר ופריך והא ר' יוחנן מצלי וקרי שאני ר"י דבעל בשר היה וכיון דבעל בשר היה כי מצלי שרי מפני שהוא מצטער לשכב על צדו ממילא משמע דה"ה לחולה. ופירש רבינו פרקדן בין שהוא מוטל ופניו טוחות בקרקע בין שהוא מושלך על גבו ופניו למעלה. וכתב ה"ר מנוח דמי שאינו בעל בשר או חולה אסור לקרות אלא מיושב כאדם העומד באימה וביראה:

**כתב** הראב"ד ויותר טוב הוא אם ישכב וצריך לעשות כן אם יוכל עכ"ל. זאת הנוסחא הכתובה בספרי הדפוס טעות סופר היא וא"א ליישבה וצריך להגיה ישב במקום ישכב וכן מצאתי בספר כתיבת יד ואין בזה השגה לרבינו דאיהו ז"ל לא מיירי ביכול לישב:

## הלכה ג

**מי שהיה מהלך וכו'**. פ' היה קורא (ברכות י"ג:) אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה עד על לבבך בעמידה ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה וכתב הרי"ף ז"ל ומפורש בירושלמי רב הונא ורב אידי בר יוסף בשם שמואל אמרו צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד לא שאם היה יושב עומד אלא אם היה מהלך עומד ולית הלכתא לא כרב נתן ולא כר"י דקי"ל כרבא דהוא בתרא דפסק הלכה כר"מ דלא צריך כוונה אלא לפסוק ראשון בלבד הילכך אין צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון בלבד עכ"ל הרי"ף וכן כתב הרא"ש ז"ל:

**היה ישן וכו'**. (שם י"ג:) אמר רב אילא בריה דרב [יצחק בר] שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמ"י ה' אלהינו ה' אחד ונאנס בשינה יצא א"ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוק קמא צערן מכאן ואילך לא תצערן א"ל רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך היכי הוה עביד א"ל בפסוקא קמא מצער נפשיה מכאן ואילך לא מצער נפשיה וכתב הרא"ש ז"ל הא דקאמר נאנס בשינה יצא ר"ל שהוא מדומדם ואינו יכול לקרות בכוונה מכאן ואילך

מיהו היה קורא את כולה וכן הא דא"ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוק קמא צערן כלומר הקיצני משנתי עד שאוכל לכוין טפי לא תצערן אבל אם אקרא בלא כוונה לא תצערן להקיצני דמילתא דפשיטא היא שצריך לקרוא את כולה וכן כתב ה"ר יונה וכתב שגם רבינו האי כתב כן וכן כתב ה"ר מנוח וגם רש"י לזה נתכוון שכתב בפסוק קמא צערן אם ראיתני מנמנם צערני עד שאנער יפה בפסוק ראשון עד כאן לשונו משמע שאין חילוק בין פסוק ראשון לשאר אלא שבפסוק ראשון היה קורא בניעור יפה והשאר היה קורא מתנמנם. ורבינו כתב לשון הגמרא כמנהגו אבל עכ"פ הפי' הוא כמו שכתבתי ולקמן בבבא דהיה מתנמנם גילה דעתו שכתב ובלבד שיהא ער בפסוק ראשון משמע שכשכתב כאן שאם היה ישן מעירין אותו ומצערין אותו עד שיקרא פסוק ראשון עניינו עד שיקרא פסוק ראשון בכוונה והשאר קורא והוא מתנמנם. וכתב ה"ר מנוח ואיכא דאמרי דלאו דוקא אם נאנס אונס שינה דה"ה לאונס אחר:

## הלכה ד

**מי שהיה עוסק במלאכה וכו'**. משנה שם (שם י"ו.) האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ובגמ' אמר רב ששת והוא שבטלין ממלאכתן וקורין והתניא ב"ה אומרים עוסקין במלאכתם וקורין לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל דלא משום דבעינן כוונה בכוליה פרק ראשון הוא דאמרינן דבטלי ממלאכה דהא קי"ל כרבא דאמר הלכה כר"מ דבפסוק ראשון בעי כוונה אלא היינו טעמא משום דלא לישוי ליה עראי כי הא דגרסינן בפרק קמא דיומא (דף י"ט:) אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב הקורא את שמע לא יקרוץ בשפתיו ולא ירמוז בעיניו ולא יראה באצבעותיו והעושה כן אמרינן התם דעליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב ואוקימנא בפרק ראשון ומפרשי לה רבנן משום דקא משוי לה עראי ה"נ אי לא בטיל ליה ממלאכה משוי לה עראי ולזה נתכוון רבינו ז"ל. ומה שכתב וכן האומנין בטלין וכו' כלומר אפילו האומנים שהקלו בהם בענין תפלה כמבואר בפ"ה מהלכות תפלה אפילו הכי בטלין ממלאכתן בפרשה ראשונה. ומ"ש והשאר קורא כדרכו וכו' קאי למי שהיה עוסק במלאכה וכו' וכ"ש לאומנין והיינו דקתני והשאר קורא כדרכו ועוסק במלאכתו ולא קתני קוראין:

**וכתב** ה"ר מנוח וכן האומנים אע"פ שעוסקים במלאכת אחרים צריכין להפסיק בפרשה ראשונה ואע"פ שבראש האילן והכותל אדם מתפחד בעודו עליהם אפילו הכי קורא במקומו ואין מטריחין אותו לירד למטה אבל בע"ה שאינו עוסק במלאכה אלא עומד על פועליו לזרזם יורד למטה וקורא:

## הלכה ה

**היה עוסק בתלמוד תורה וכו'**. משנה פרק קמא דשבת (דף ט'.) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקימנא לה בגמרא בד"ת כדתניא חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקים לק"ש ואין מפסיקים לתפלה וסובר רבינו דהיינו לומר שאם הגיע זמן ק"ש מפסיקים לק"ש ואין מפסיקים לתפלה.

**ומ"ש ומברך לפניה ולאחריה**. פשוט הוא שכיון שקורא ק"ש שצריך לברך לפניה ולאחריה:

**וכתב** ה"ר מנוח דאע"ג דרבי יהודה הנשיא לא היה מפסיק כדאמרינן שמע ישראל זהו ק"ש של רבי יהודה הנשיא שאני רבי יהודה הנשיא שתורתו אומנותו אי נמי רבי יהודה הנשיא שהיה מלמד תורה לרבים אינו פוסק:

**היה עוסק בצרכי רבים**. נ"ל שלמד כן מדמקשינן בגמרא אהא דתנן (שם) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש ומשני כי תניא ההוא בעיבור החדש וסובר רבינו דטעמא הוה לפי שהם עוסקים בצרכי רבים ובירושלמי פרק אין עומדין א"ר ירמיה כל העוסק בצרכי ציבור כאילו עוסק בדברי תורה וכתבו רבינו בפרק ו' מהלכות תפלה. ומאחר שפסק רבינו בסמוך שמפסיקים מת"ת לקריאת שמע הל"ל דמפסיקים מצרכי רבים לק"ש אם היה סובר דירושלמי מיירי לענין להפסיק לק"ש אלא ע"כ צריך לומר שסובר רבינו דירושלמי לא מיירי אלא לענין תפלה בלבד והיינו דמייתי לה בפרק אין עומדין דמיירי בדיני תפלה.

**ומ"ש רבינו דהיה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק**, משמע מדקדוק לשונו דאפילו אם יעבור זמן ק"ש בעודו עוסק בצרכי רבים לא יפסיק:

**וכתב** ה"ר מנוח ודוקא בדורות הראשונים שהיו עוסקים עם הציבור לש"ש מיהו ליכא ספיקא דהשתא נמי אם עוסקים עם הציבור אפילו להצלת ממונם ואין מי שישתדל בדבריהם אלא הוא שאינו פוסק שהעוסק במצוה פטור מן המצוה עכ"ל. ומ"ש ודוקא בדורות הראשונים אין לו טעם:

## הלכה ו

**היה עוסק באכילה וכו'**: **כתב** הראב"ד היה עוסק באכילה וכו'. א"א לא כי אלא מפסיק וקורא וכו' ורמיזא נמי במסכת ברכות עכ"ל. זה משנה פ"ק דשבת (דף י':) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס לא למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובפרק לולב הגזול (סוכה דף ל"ח.) תנן מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול לכשיכנס לביתו יטלנו על שלחנו כלומר אם שכח ולא

נטל קודם אכילה צריך להפסיק בסעודה וליטול לולב ובגמרא אמרי' נוטלו על שלחנו למימרא דמפסיק ורמינהי אם התחילו אין מפסיקין א"ר ספרא הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום אמר רבא מאי קושיא דילמא הא דאורייתא הא דרבנן אלא אמר רבא אי קשיא הא קשיא לכשיכנס לביתו יטול על שלחנו אלמא דמפסיק והדר תני לא נטל בשחרית יטול בין הערבים אלמא לא מפסיק א"ר ספרא לא קשיא הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום א"ר זירא מאי קושיא דילמא מצוה לאפסוקי ואי לא מפסיק יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב אלא א"ר זירא כדקאמרת מעיקרא ודקשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הכא ביום טוב שני דרבנן עסקינן ודיקא נמי דקתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב ואי ס"ד ביום טוב ראשון מי שרי ופירש"י אלא אי קשיא דאיצטריך רב ספרא לשנויי עלה היא גופא קשיא אלא אמר רבי זירא לעולם כי איצטריך רב ספרא לשנויי משום קושיא קמייתא איצטריך:

**והראב**"ד ז"ל סובר דכתירוצא דאמר רבא הא דאורייתא הא דרבנן קי"ל דהא אסיק רבי זירא דהכא ביו"ט שני דרבנן ומשום הכי אוקמה רב ספרא בדליכא שהות ביום אבל אי איכא שהות אינו מפסיק הא בדאורייתא אע"ג דאיכא שהות מפסיק ולפיכך כתב לא כי אלא מפסיק וקורא וכו' ודעת רבינו דכיון דלמסקנא בדרבנן שאני לן בין יש שהות לאין שהות הוא הדין בדאורייתא ומאי דאוקמה רבי זירא ביו"ט שני לאו משום דס"ל הכי אלא ה"ק ואי הוה קשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הות מצית לתרוצי דהכא ביו"ט שני ומ"ש דיקא נמי אינו המסקנא אלא רבי זירא הוא דקאמר לרבא הוה לך למידק דמתני' ביו"ט שני מדקתני מי שבא בדרך אבל רבי זירא ס"ל דאפילו בדאורייתא אי איכא שהות אין מפסיקין ומתניתין בין ביו"ט שני בין ביום טוב ראשון ומאי דקתני מי שבא בדרך היינו על ידי עירוב או על ידי בורגנין או שלא היה בגירסתו של רבינו דיקא נמי. אי נמי שרבינו סובר כדברי הר"ן שהעלה דכל שהתחיל קודם זמן חיובו אפילו בדאורייתא אינו מפסיק אי איכא שהות. ובודאי שלשון רבינו כך מוכיח דבהתחיל קודם זמן חיובא עסקינן שכתב היה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן ק"ש וכו' היה עוסק באכילה וכן מאי דאמר רבי זירא מצוה לאפסוקי אע"ג דבלשון דילמא אמריה הלכתא הוא דמכח אותה קושיא הדר מדרבא ואמר לעולם כדקאמרת מעיקרא ולכך פסק גבי קריאת שמע דכיון שיש שהות גומר ואחר כך קורא וכן מצוה לאפסוקי כדי שלא ישכח ויעבור זמן הקריאה וזהו שכתב ואם היה מתיירא וכו' ופסק הרי זה משובח. ומה שהכריחו לרבינו לפרש כן משום דקשיא ליה דאם איתא שסובר הגמרא כן קשיא היא גופא כדמקשינן לעיל דממאי דאמרינן נוטלו על שלחנו משמע דמפסיק וממאי דאמרינן בסיפא שכל היום

כשר ללולב משמע שאינו מפסיק כדאקשינן לעיל ואנן שנינן דרישא למצוה וסיפא הוא אי לא בעי למעבד מצוה ואי מתניתין בדליכא שהות היכי אמרינן דלמצוה בלחוד הוא דמפסיק והלא חובה הוא שיפסיק כדי שלא יבטל המצוה כיון דליכא שהות אלא ודאי מתניתין בדאיכא שהות היא ולהכי ליכא בהפסקה אלא מצוה לבד וזהו שאמר רבינו שאם רצה להפסיק הרי זה משובח ועל כן השמיט הרי"ף סוגיא זו כי סובר שהחילוק בין משנה זו להיא דשבת הוא החילוק שיש במשנה גופה דהיינו למצוה ואי קשיא דההיא דשבת דאין מפסיקין לתפלה בדאיכא שהות קתני בהדה דמפסיקין לק"ש אף ע"ג דאיכא שהות סובר רבינו כי היא דוקא לד"ת כמו שהעמיד שם הגמרא אתאן לד"ת וסובר רבינו דחמירא אכילה מד"ת דבד"ת פוסק ובאכילה ובאינך אינו פוסק וכ"כ שם בפירוש המשנה וכן מורה סדר לשונו כאן כי לעיל כתב שאם היה עוסק בדברי תורה פוסק לק"ש וכאן כתב שאם היה עוסק באכילה אינו פוסק. וטעמו משום דכשעוסק בדברי תורה כשפוסק מהם לק"ש אין זה הפסק שגם קרית שמע דברי תורה הם משא"כ להפסיק מאכילה לקריאת שמע:

## הלכה ז

**מי שירד לטבול וכו'**. משנה סוף מי שמתו (ברכות דף כ"ב) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה ובגמרא (שם כ"ה:) יתכסה במים ויקרא והרי לבו רואה את הערוה אמר ר' אלעזר ואי תימא ר' אחא בר אבא משום רבינו במים עכורים שנו. ומי משרה פירש רש"י ששורין שם הפשתן וקנבוס והם מסריחין. וכתב בא"ח בשם הרשב"א מסתברא דחוזר ואומר ברכות בפני עצמן ואף על פי שאינו קורא קריאת שמע שהברכות לא נתקנו על קריאת שמע שהרי אין אומרים אשר קדשנו במצותיו וצונו על קריאת שמע:

## הלכה ח

**הקורא ק"ש וכו'**. מימרא דרב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב ובריית דר' אלעזר (בן) חסמא פ"ק דיומא (דף י"ט:) כתבתיה לעיל ופשיטא דלא אמר אלא לכתחלה אבל י"ח מיהא יצא. וכתב ה"ר מנוח בפ"ק דיומא מפלגי בין פרק ראשון לפרק שני משמע דבפרק שני מותר לרמוז ואפשר שלא רצה הרב לגלות כדי שלא יזלזלו בקריאתה א"נ בפרק שני מגונה הוא דלא הוי אבל איסורא איכא:

**וצריך להשמיע לאזנו וכו'**. משנה פרק שני דברכות (דף טו.) הקורא שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא קרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי אומר יצא רבי יהודה

אומר לא יצא ובגמרא [שם:] א"ר טבי א"ר יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל כלומר שאם לא השמיע לאזנו יצא ואם לא דקדק באותיותיה יצא וכתב הרי"ף ז"ל ודוקא דיעבד אבל לכתחלה לא והם הם דברי רבינו. וכתב ה"ר מנוח להשמיע לאזנו שיחתוך קריאתו בשפתיו לא שיקרא בלבו עכ"ל:

## הלכה ט

**כיצד ידקדק וכו'**. שם תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדבקים עני רבא בתריה כגון על לבבך על לבבכם בכל לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ:

**וכתב** הראב"ד ז"ל לא ידעתי וכו' עד כדי שלא תבלע הא' בעי"ן עכ"ל. ואני אומר שלא נתכוון רבינו לכך אלא למ"ד בכל נחה ואם יסמוך למ"ד בכל לבבך נמצא אומר בכ לבבך והרי הוא מניע למ"ד בכל שמשפטה להיות נחה ואם יסמוך בענין שיראה כאומר בכל בבך הרי הוא מניח למ"ד לבבך שמשפטה להיות נעה. וז"ש רבינו לפיכך כלומר כיון שאמר שלא יניח הנד ולא יניד הנח צריך ליתן ריוח בין הדבקים:

**וכתב** ה"ר מנוח לא ירפה החזק אות שהיא דגושה לא יקראנה ברפה ושהיא רפויה לא יקראנה בדגש ולא יניד הנח שיש אותיות נקראות בהבלעה כבי"ת דואהבת ובי"ת שניה דלבבך לא ינידם ולא יניח הנד כגון וי"ו דמצוך לא יבלענה:

**וצריך לבאר זיי"ן של תזכרו**. ירושלמי שם. והטעם לומר שלא יהא נראה כאומר למען תשכרו והוי כעובדים את ה' על מנת לקבל פרס. וכתב ה"ר מנוח או שלא יהא נראה מלשון סכירה כמו ויסכרו מעינות תהום רבה. וה"ה לזיי"ן של וזכרתם:

**וצריך להאריך בדלי"ת וכו'**. פ"ב דברכות (דף י"ג:) תניא סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב ובדלי"ת אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דר' חייא בר אבא חזייה דהוה מאריך טובא א"ל כיון דאמלכתיה למעלה ולמטה ובארבע רוחות העולם תו לא צריכת ופירש"י שלא יחטוף בחי"ת בשביל אריכות הדלי"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פתח ואין זה כלום עכ"ל. ואחרים מפרשים כשיחטוף בחי"ת ומאריך באל"ף כמנהג יראה כאילו אומר אי חד כלומר אין חד והוא הפך המכוון:

**וכתב** ה"ר מנוח ואמרינן בירושלמי והוא שלא יאריך באל"ף שלא יהא נראה כאומר אי חד והוא שכתב הרב שלא יחטוף בחי"ת שכשחוטף החי"ת מאריך האל"ף שאל"כ אלא שיחטוף האל"ף והחי"ת לא יהא נראה כאומר שום תיבה ומלה בעולם עכ"ל:

**וכתב** הראב"ד ויש מוסיפין שלא יאריך באל"ף שלא יראה כאומר אי חד עכ"ל. ואני אומר שזה בכלל מה שאמרו שלא יחטוף בחי"ת לפירוש אחרים מפרשים. וכתבו תלמידי ה"ר יונה ז"ל בשם רבני צרפת שצריך להאריך מעט בחי"ת כשיעור שימליכהו בשמים ובארץ ולהאריך בדלי"ת כשיעור שימליכהו בד' רוחות העולם וכתבו עוד שיש אומרים שבשעה שמאריך ימליך אותו במחשבה ודיו. וי"א שירמוז בעיניו בשעה שממליכו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם ולזה נוטה דעת הרב רבינו יונה ז"ל:

## הלכה י

**קורא אדם את שמע וכו'**. ברייתא שם [דף י"ג.] פלוגתא דרבי ורבנן ופסקו כרבנן חדא משום דאין הלכה כרבי מחביריו ועוד דסתם לן תנא דמתני' כוותייהו בסוטה פרק ואלו נאמרין (סוטה דף ל"ב:) דמני קרית שמע בהדי הנאמרים בכל לשון:

**ומה שכתב שצריך ליזהר מדברי שבוש שבאותו הלשון**. פשוט הוא דכיון דאמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע והדר קאמר ולמדתם שתהא קריאה תמה דבכל לשון שיקראנה בעינן קריאה תמה:

**וכתב** הראב"ד ז"ל אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו עכ"ל. וי"ל שכוונת רבינו שכשיאמר ביאור המלה יאמר הביאור היותר אמיתי ומסכים לאותה מלה בלשון ההוא ולא יאמר ביאור משובש שדרך קצת בעלי אותו הלשון לאומרו כיון שאין הבקיאין אומרים אותו לפי שאינו משמעות המלה או לפי שיש ביאור יפה ממנו וזה נ"ל דבר פשוט:

## הלכה יא

**הקורא למפרע וכו'**. משנה פ"ב דברכות (דף ט"ו.) מפרש רבינו דהיינו בסדר הפסוקים אבל בסדר הפרשיות יצא בדיעבד דלכתחלה צריך להקדים שמע לוהיה אם שמוע והיה אם שמוע לויאמר כמו שנתבאר בתחלת הלכות אלו ואף ע"ג דתנן בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא הפרשיות כסדר:

**קרא פסוק וכו'**. פרק אין עומדין (ברכות ל"ג:) תנן האומר מודים מודים משתקים אותו ובגמ' א"ר זירא כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מיתיבי הקורא שמע וכופלה ה"ז מגונה מגונה הוא דהוי שתוקי לא משתקינן ליה ל"ק הא דאמר מילתא מילתא ותני לה הא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה. ופירש"י דכי אמר מילתא ותני לה לא משתקינן ליה דאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלוצץ. אמר פסוק ותני ליה משתקין ליה דמיחזי כשתי רשויות:

**והרי"ף** ז"ל כתב דהא דמשתקינן אותו היינו כדקאמר מילתא ותנייה אבל הקורא פסוק מק"ש וכופלו ה"ז מגונה אבל שתוקי לא משתקינן ליה וכ"כ ה"ג ור"ח. וכתבו התוספות דאותם האומרים ב' או ג' פעמים שמע ישראל ביה"כ לרש"י משתקים אותן ולפי' ר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש אלא כשקורא ק"ש בעונתה ומקבל עליו עול מלכות שמים. ומ"מ טוב שלא לומר אך מה שאומרים יי' הוא האלהי"ם ז' פעמים ביה"כ משבחים לבורא שהוא דר למעלה מז' רקיעים ומנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא שני פעמים ה' הוא האלהי"ם גבי אליהו:

**וה"ר** יונה ז"ל כתב שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם לומר פסוק שמע ישראל בסליחות ולכופלו ואומרים אותו כל הקהל מוכחא מילתא שאינן עושין לכוונת שתי רשויות ולא חיישינן להכי:

**וכתב** ה"ר מנוח וה"ה שאם כפל כל הפרשה שמשתקין אותו. וכתב הר"א דאע"ג דמגונה טפי עדיף לכווני לביה ולקיים מצות ק"ש כתקנה ויכפול אותה ולא איכפת לן אי הוי מגונה ואמרינן בירושלמי הדא דתימא בציבור כלומר דהוי מגונה אבל ביחיד תחנונים הם לו עכ"ל:

**וכתב** מרן ההגהות שאם קרא כל הפרשה וחזר וקראה מזה לא דבר כלום ובירושלמי יש ר' זירא קרא וחזר וקרא ושמא דוקא על מטתו שרי:

## הלכה יב

**קראה סירוגין**. בפרק מי שמתו (ברכות כ"ב:) ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתים על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל להיכן חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר למקום שפסק (שם כ"ג.) אמר רב אשי דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובדלא שהה קא מפלגי:

**וכתב** הרי"ף בשם רבינו האי דהלכה כמ"ד למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובתר הכי אהא דתניא לא יהלך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק:

**כתב** הרי"ף וכשהוא חוזר חוזר למקום שפסק ואף ע"פ ששהה כדי לגמור את כולה והכין מסקנא בסוף ר"ה וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגילה אבל בתפלה בלחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש עכ"ל:

**ומ"ש קראה מתנמנם וכו'**. הוא שיהיה ער בפסוק ראשון. נתבאר למעלה בבבא דהיה ישן מצערין אותו וכו':

## הלכה יג

**ספק קרא ק"ש וכו'**. בפרק מי שמתו (ברכות כ"א.) אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן ורבי אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא. וכתבו הרי"ף והרא"ש ולית הלכתא כשמואל דאמר ק"ש דרבנן דקי"ל ק"ש דאורייתא:

**ונ"ל** דנפקא ליה מדאשכחן כמה ברייתות דדייני דיני ק"ש מקראי ומשמע דראיות גמורות נינהו ולשמואל נצטרך לומר דאסמכתות הם. וכתב הרא"ש ז"ל דמדאמר שמואל אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן פסק בשאלתות דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן א"צ לחזור וז"ש רבינו שאם נסתפק לו אם בירך אינו חוזר ומברך.

**ומ"ש חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה** כ"כ ה"ר יונה שם שכל ספק שהוא של תורה מברכין עליו והביא ראיה לדבר:

**ובתשובת** הרשב"א סימן ש"כ כתב שעדיין קשה על דברי רבינו שהוא ז"ל כתב מפורש שכל הברכות דרבנן וכל שנסתפק אם עשה המצוה אע"פ שעיקר עשיית המצוה דאורייתא או שהוא מסופק אם הוא חייב בה כמילת מי שנולד מהול או בשמיני דסוכה שהוא ספק שביעי לא מברכינן כלל וכן השיב לחכמי לוני"ל. ואני אומר באולי לדעת הרב שהוא סובר דמעיקרא כך היתה תקנה דכל שהוא חייב לקרות קורא לכתחלה עם ברכותיה אלא אם יגרום לו סבה כענין קריאת מקדש שאינו מברך אלא ברכה אחת א"נ משום עסק תורה כדרבי שהיה מעביר ידיו על עיניו ומקבל מלכות שמים בקריאת פסוק ראשון הא במקום אחר כשהוא קורא צריך הוא לקרות לכתחלה בברכותיה וכמו שאמרו במאחר לקרות לאחר זמנו מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ופירשו מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות. ואולי למדה עוד הרב ממה שאמר ר' אלעזר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומדקאמר סתם חוזר וקורא משמע דכל פרשיותיה הוא קורא אע"פ שאין דאורייתא אלא פסוק ראשון ולא אמרו שיחזור ויקרא פסוק ראשון והשאר דהוי דרבנן לא וטעמא דכל שהוא חייב לקרות קורא הוא כעיקר תקנתו, וכמדומה אני שטעם זה שמעתי מפי מורי הרב החסיד ז"ל בחוזר וקורא כל פרשיותיה ולא סגי לן בחוזר וקורא פסוק ראשון ואולי מהסכמה זו כתב הרב כן אפילו בברכות עכ"ל:

**קרא וטעה וכו'**. משנה פ"ב דברכות דף ט"ו. וכתב ה"ר מנוח כלומר אם טעה בתיבות או באותיות שדילג אחת או שתים ואין צריך לומר אם טעה בדילוג פסוקים שחוזר למקום שטעה וקורא על הסדר שאל"כ הו"ל קורא למפרע:

**נעלם ממנו וכו'**. שם י"ו תני תנא קמיה דר"י טעה בין פרק לפרק יחזור לפ"א באמצע הפרק חוזר לתחלת הפרק בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה א"ל ר"י ל"ש אלא שלא אמר למען ירבו ימיכם אבל אמר למען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואזיל. ומפרש רבינו בין פרק לפרק היינו שיודע שהתחיל לקרות שמע ומוצא עצמו במקום הפסק א' ואינו יודע מה השלים ומה צריך להתחיל חוזר למקום הפסק ראשון וכיון שמפסיקים בין שמע לואהבת חוזר לואהבת. ודייק רבינו לכתוב פרשה לרמוז על פי' פרק שעניינו הפסק. וכתבו המפרשים ז"ל דהא דאמרינן טעה באמצע הפרק ואינו יודע להיכן פסק חוזר לראש הפרק היינו דוקא שאינו יודע באיזה מקום טעה וגם אינו יודע אם קרא כלום מהפרק אבל אם ברי לו שקרא פסוק ראשון או שנים ואח"כ דילג פסוק אחד או תיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא במקום שטעה או שדילג בלבד. וכתב הרא"ש ז"ל דהכי תניא בתוספתא:

## הלכה טו

**היה קורא ופגע באחרים וכו'**. משנה שם (יג) בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב באמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר"מ. ר"י אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם וידוע דהלכה כר' יהודה לגבי דר"מ ופירש"י מפני היראה אדם שירא מפניו שלא יהרגנו. וכתב הרא"ש ז"ל דפשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן מורא רבך כמורא שמים עכ"ל. ולפי דעתו מפני הכבוד היינו מפני אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום. אבל דעת רבינו דמפני הכבוד היינו דוקא מי שהוא מחוייב בכבודו אבל איש נכבד שראוי להקדים לו שלום לא ומפני היראה היינו אנס ולא שמתיירא שיהרגנו דאי הכי פשיטא אלא שמתיירא שיצערנו:

**וכתב** הרא"ש ז"ל דאמרינן בירושלמי שאין חילוק בין באמצע הפסוק לבין פסוק לפסוק:

**וכתב** ה"ר מנוח והאי אמצע הפרק דאמרינן דפוסק מפרש בירושלמי אפי' באמצע פסוק. וא"ד דכי פוסק באמצע פסוק היינו היכא דסליק עניינא אבל באמצע ענין כגון ושמתם את דברי אלה על לבבכם לא ואם פסק חוזר לתחלת הפסוק:

**וכתב** הרמ"ך אבל באמצע פסוק ראשון לא יפסיק כמו בתפלה וכן מפורש בירושלמי עכ"ל:

**ולענין** להפסיק לקדיש לקדושה ולברכו כתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל שי"א שאינו מפסיק ורוב הפוסקים הסכימו שמפסיק אפילו באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. ורבינו יונה כתב דלמודים נמי מפסיק ומיהו ודאי כשישחה

לבד די שאם יאמר יוצרנו יוצר בראשית ה"ל הפסקה גדולה עכ"ל. ומספקא לי אם כוונתו שישחה ולא יאמר דבר וקרי הפסקה לשחייה או אם יאמר מודים ולא עוד ולזה דעתי נוטה יותר. ולענין להניח ציצית ותפילין אם הביאום לו באותה שעה ולברך עליהם כתבו התוס' וההגהות מחלוקת בדבר והיותר נ"ל הוא שיניחם בלא ברכה ואחר שיסיים תפלתו ממשמש בהם ומברך עלייהו:

### הלכה יז

**ואלו הן בין הפרקים וכו'**. משנה שם אהא דקתני בין ויאמר לאמת ויציב שהוא כבין הפרקים ור' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק ובגמ' (שם יד) א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה דכתיב וה' אלהי"ם אמת כלומר דבעי למסמך ה' אלהיכם לאמת. ונחלקו המפרשים רבינו יונה כתב בשם רבני צרפת שאינו מפסיק כלל אלא תיכף לה' אלהיכם יאמר אמת ואח"כ אם יצטרך לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד יפסיק כמו באמצע שאר הפרקים ולזה נוטה דעת הרא"ש ז"ל. אבל דעת רבינו שאין לחלק בין ת"ק ור"י כולי האי דלת"ק פוסק כמו בין פרק לפרק ולר"י אפי' באמצע הפרק לא יפסיק אלא היינו פלוגתייהו דלת"ק חשיב כמו בין פרק לפרק ולר"י חשיב כאמצע הפרק. וכתב ה"ר יונה ואע"ג דאין מפסיקים בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו הכא כיון דלא מברכין לקריאת שמע לא קפדינן כולי האי. וכתב עוד דבין אמת ויציב לתפלה מסתברא דכאמצע הפרק הוא. וכתב עוד ודבר פשוט הוא דשאלת שלום והשבתו דאמרינן הכא מותר אפי' בלעז וכ"כ רש"י ז"ל עכ"ל:

## פרק ג

### הלכה א

**הקורא את שמע וכו'**. פרק היה קורא (ברכות טו) א"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה נוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל א"ל ההוא מרבנן לרבא חזי מר ההוא צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים ליטול יקנח ידיו בצרור או בעפר ובקסמית א"ל שפיר קאמר מי כתיב במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי לייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לענין קריאת שמע אבל לתפלה בעי לאהדורי ויתבאר פרק רביעי מהלכות תפלה בס"ד. וטעמא דמילתא משום דכיון דקריאת שמע דאורייתא החמירו בה שמא יעבור הזמן:

**וכתב** הר"ר מנוח דטעמא משום דק"ש זמנה קצר ואולי יעבור אבל תפלה זמנה ארוך יותר ולא חיישינן כולי האי שמא תעבור בבקשו מים. וכתב דלנטילת ידים לקריאת

שמע ותפלה דעת הר"ם והראב"ד לברך על נט"י ורבינו יעקב כתב דלא מברך אלא בעידן מיכלא ובצפרא דלא מצי פטר נפשיה בלא מים אבל בקריאת שמע ותפלה דמצי פטר נפשיה בכל מידי דמנקי אינו מברך ואם הוא בספינה מקנח ידיו בדופני הספינה או בבגדים קשים וכן אתה דן בשבת שאינו רשאי בטלטול צרור או עפר עכ"ל:

## הלכה ב

**אין קורין לא בבית המרחץ וכו'**. פ"ק דשבת (דף י) וסוף פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ו) א"ר יוסי בר חנינא מרחץ שאמרו כלומר שאין קורין בו ק"ש ואין מתפללין בו אע"פ שאין בו אדם בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה:

**ולא בבית הקברות ולא בצד המת וכו'**. סוטה פרק משוח מלחמה (סוטה דף מ"ג) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע ובריש מי שמתו (יח) משוה בית הקברות למת עצמו. וסובר רבינו שכל מי שקורא במקום שאין קורין בו לא עלתה לו קריאה:

**כתב** הראב"ד א"א אם אמר על מי שקרא בצד המת שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ"ל. וטעמו משום דכיון דלא הוי אלא משום לועג לרש אינו בדין שיחזור ויקרא וכ"כ הרמ"ך. ואפשר לומר שאף רבינו לא אמרה אלא באינך ולא אמת. א"נ דכיון דעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ואפי' אם היה שוגג כדי שיזהר פעם אחרת:

## הלכה ג

**בית הכסא החדש וכו'**. בסוף מי שמתו (ברכות דף כ"ו) תנן כמה ירחיק מן הצואה ארבע אמות ובגמרא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וכן לתפלה איני והא אמר רפרם אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הב"ע בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר ר' יוסי בה"כ שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הב"ע בחדתי והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא:

**וכתב** הראב"ד הרב כתב וכו' הילכך ספיקא לקולא עכ"ל. ורבינו פוסק בהאי בעיא לחומרא מדקאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מתפלל אדם כנגד בית הכסא דלית ביה צואה ומוקי לה בחדתי משמע דבתוכו אסור וכן כתב הרא"ש ז"ל. ועוד דיש הפרש בדיני הזמנות בית הכסא שכתב רבינו בסמוך ואם איתא דנקטינן בהאי בעיא לקולא וכדברי הראב"ד ז"ל א"כ בטלו להו דיני הזמנות הללו:

**מרחץ החדש וכו'**. פירקא קמא דשבת (דף י) אמר ר' אדא בר אהבה מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ ואוקמוה דוקא בחדתי שלא רחץ בו אדם מעולם ותפלה וק"ש ברוב דינים אלו שוין הם:

**היו שני בתים וכו' עד ואין קורין בהם**. פ"ק דנדרים (דף ז):

**חצר המרחץ וכו'**. פ"ק דשבת (שם) תניא הנכנס לבית המרחץ מקום שב"א עומדים לבושים יש שם קריאת שמע ותפלה מקום שב"א עומדים ערומים ולבושים יש שם שאלת שלום ואין שם קרית שמע ותפלה:

**וכתב** ה"ר מנוח וא"ד דכיון דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים ה"ה להני מקואות שטובלות בהם הנשים אסור לברך או לקרות בתוכו ולא מסתבר דעיקר איסור המרחץ אינו אלא משום איסור זוהמא והבלא דאית ביה על ידי שתשמישו בחמין אבל הני מקואות שהמים שלהן צוננין ליכא זוהמא ומותר וצ"ע דהא לענין מזוזה בית הטבילה כבית המרחץ עכ"ל:

## הלכה ה

(ד-ה) **ולא ק"ש בלבד כו'**. כלומר הא דאין קורין לא בבית המרחץ ובית הכסא לא ק"ש בלבד וכו' דאמרינן סוף מי שמתו (ברכות דף כד:) ובפרק כירה (שבת דף מ) ובפרק כל הצלמים (עבודה זרה דף מד) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר בד"ת חוץ מבית הכסא ובית המרחץ ומדנקט סתם בית המרחץ ובית הכסא משמע שאע"פ שאין בבית הכסא צואה ולא במרחץ אדם ואפי' חדש אסור להרהר בו דומיא דק"ש ותפלה ובירושלמי ואסור דאמר לך אסור וכו' ושם אמרו דה"ה למבואות המטונפות ופשוט הוא.

**ומ"ש ואפי' אמרו בלשון חול וכן מ"ש דברים של חול וכו' ואם נזדמן לו להפריש מן האיסור וכו'**. בפרק כירה (שבת דף מ:):

**וכתב** ה"ר מנוח דאמרינן בירושלמי דמותר להרהר בד"ת בבית הכסא וכתב הראב"ד ז"ל דלא פליג אגמרא דילן דכי אמרי' אסור להרהר בד"ת ה"מ לכתחלה כלומר לשום מחשבתו ולבו לחשוב בד"ת אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו מותר עכ"ל. מבואר הוא בגמרא דידן דגרסינן פרק טבול יום זבחים (דף ק"ב:) אמר רבא האי דינא מר' אלעזר בר"ש גמירנא דאמר בבה"כ כו' והיכי עביד הכי והא א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובה"כ לאונסו שאני. ופירש"י לאונסו שהיתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה על כרחו:

**אבל השמות המיוחדים וכו'**. תמיהא לי מילתא דרבינו טובא שלא הזכיר שאסור לומר שלום בבית המרחץ ובהדיא אמרינן בפ"ק דשבת (דף י ע"ב) אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ שנאמר ויקרא לו ה' שלום אלא מעתה הימנותא נמי אסור דכתיב האל הנאמן והא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב שרי למימר הימנותא בבית הכסא התם שם גופיה לא איקרי הכי דמתרגמינן אלהא מהימנא הכא שם גופיה אקרי שלום ולמה כתב רבינו שמות המיוחדים ותו לא ולא אשכחן התם מאן דפליג עליה אדרבא ברייתא מסייעא ליה:

**כתב** הראב"ד ז"ל לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאומרו בב"ה עכ"ל:

**וה"ר** יונה ז"ל כתב דאשכחן רחום וצדיק דכתיב [תהילים קיב] זרח בחושך אור לישרים חנון ורחום וצדיק דלעיל מהאי קרא מיירי בצדיק והצלחתו ואמר [שם] הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד כי כשהצדיק יש לו הצלחה מעושר וכבוד ועושה צדק יזרח במעלתו והצלחתו והצדקות שעושה אור לישרים שמתפארים בהצלחתו מפני שהוא חנון ורחום וצדיק.

**ומ"ש רבינו ישן** לא קאי אלא אבית המרחץ אבל בית הכסא אפי' חדש נמי וכדלעיל בסמוך:

**ואם נזדמן לו וכו'**. פרק כירה שבת (דף מ:) אמר ר"י בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ וא"ל טול בכלי שני ותן ש"מ תלת וכו' והיכי עביד הכי והא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא וכ"ת בלשון חול א"ל והאמר אביי דברים של חול מותר לאומרם בלה"ק דברים של קודש אסור לאומרם בלשון חול אפרושי מאיסורא שאני תדע דא"ר יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידו של ר' מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ וביקש להדיח לו קרקע א"ל אין מדיחין לסוך אין סכין אלמא אפרושי מאיסורא שאני. ופירש"י והיכי עביד הכי להורות הוראה שהיא דבר תורה בבית המרחץ. דברים של קדש ד"ת עכ"ל. הרי מעשה דר"מ עדיף מדרבי דרבי אמר ליטול בכלי שני ולא אמר ליה שאסור לעשות באופן אחר ור"מ א"ל בפי' אין סכין וכבר היה אפשר לומר לו אל תסוך או איני רוצה שתסוך אלא משמע דשרי בכל ענין. וז"ש רבינו ואפי' בלשון קודש ובעניני הקדש כלומר שיאמר הדין כמו שעשה ר"מ:

## הלכה ו

**צואת האדם וכו'**. ברייתא פרק מי שמתו ברכות (כ"ה.) ודע שמה שכתב שבזמן שיש בהן עורות לא קאי אלא אצואת כלבים וחזירים שדרך לעבד עורות בצואתם אבל צואת האדם בכל ענין יש לה ריח רע.

**וכתב רבינו וכל צואה שריחה רע כגון אלו**. ממה שאמרו בירושלמי שמרחיקים מצואה אדומה של תרנגולין ומגללי חמור הבא מן הדרך.

**ומ"ש וכן כנגד מי רגלי אדם**. פשוט הוא שם בגמרא.

**וכתב אבל מי רגלי בהמה קורין כנגדן** טעמא לפי שלא מצינו שאסרו בשום מקום. ואף על פי שכתב הראב"ד ז"ל זה הרב וכו' וכן צואת התרנגולין האדומה עכ"ל. מ"ש שכתוב בירושלמי שצריך להרחיק ממי רגלי חמור הבא מן הדרך נראה שלא היה כן בנסחת רבינו אלא מגללי חמור וכן מצאתי שכתבו המפרשים וא"כ שום איסור מי רגלים של בהמה לא הוזכר ואיסור גללי החמור נכלל במה שכתב רבינו וכל צואה שריחה רע כגון אלו. ולא הבנתי דעת ה"ר יונה והרא"ש ז"ל בדברי רבינו שכתבו שאינו מתיר אלא כנגד מי רגלי בהמה כלומר ואוסר בצואתם ועל כן תמהו עליו. ואני בעניי נראה לי דלא אסר רבינו צואת כל הבהמות אלא דוקא אותן שריחן רע כגון אלו והניח הדבר לאומד הדעת אם דרך ב"א להצטער בריחם הרע או לא וזה לפי שהוא סובר שמה שאמרו בירושלמי מצואה אדומה של תרנגולים וצואת חמור הבא מן הדרך לאו דוקא הני אלא ה"ה כל צואה שריחה רע וגם ה"ר יונה ז"ל אוסר בצואת חתולים משום דריחם רע מאד אע"פ שלא הוזכרה בשום מקום:

**קטן שאינו יכול וכו'**. ברייתא ס"פ לולב הגזול (סוכה מ"ב) ונתבאר שם שגדול אע"פ שאינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת שלש ביצים מרחיקין מצואתו וממימי רגליו ורבינו לא כתב אלא קטן וממילא משמע:

## הלכה ז

**היתה צואה יבשה וכו'**. סוף פרק מי שמתו (ברכות כה) אמר רבא הלכתא צואה כחרס אסורה ומי רגלים כל זמן שמטפיחין ולעיל מהא אמרינן ה"ד צואה כחרס א"ר בר בר חנה כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואמרי לה כ"ז שגוללה ואינה נפרכת. פירש"י דלישנא בתרא הוי חומרא אבל ה"ר יונה ז"ל כתב דלישנא בתרא הוא קולא ורבינו פסק כלישנא קמא לחומרא משום דהוי איסורא דאורייתא כלומר מוהיה מחניך קדוש והכי דייק לשון רבינו שכתב עד שאם זרקה וכו' כלומר אע"פ שנפרכת בגלילה לא יצאת מתורת חרס עד שאם זרקה מתפרך:

**וכתב** ה"ר מנוח פי' אם זרקה תתפרך דוקא פירוכין אבל אם לא תעשה פירוכין אלא שתשבר לחציה אסור לקרות כנגדה ועוד כתב דהא דשרי במתפרך דוקא בשאין לה ריח רע שאם לא כן אע"ג דעפרא בעלמא הוא ריח רע שיש לו עיקר הוא:

**מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדן ואם לאו מותר.** כבר כתבתי בסמוך דאסיק רבא הלכתא (שם) מי רגלים כל זמן שמטפיחין וכתב הרא"ש בשם גאון כל זמן שמטפיחין היינו טופח על מנת להטפיח כת"ק דר"י עכ"ל:

**ביאור** הדברים דבגמרא אמרינן לימא כתנאי נבלעו מותרים לא נבלעו אסורים ר' יוסי אומר כל זמן שמטפיחין מאי נבלעו ומאי לא נבלעו אילימא נבלעו דאין מטפיחין וכו' ר' יוסי היינו ת"ק אלא נבלעו דאין רישומן ניכר לא נבלעו דרישומן ניכר ואתא ר' יוסי למימר כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי והכא בטופח ע"מ להטפיח איכא בינייהו ופירש"י ת"ק בעי ע"מ להטפיח ורבי יוסי מחמיר ומשמע ליה לגאון דאית לן לאוקומי מסקנא דרבא כת"ק וטעמא משום דאי תימא דאתי כר' יוסי אמאי דחי לא דכ"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור וכו' הא כי הוה מוקמינן נבלעו דאין רישומן ניכר וכו' הוה אתי כר' יוסי אלא ודאי היינו טעמא דדחי כי היכי דליתי כת"ק. אבל מדברי רבינו משמע דכל שטופחין אע"פ שאין בהם כדי להטפיח אסור וכדמשמע פשטא דלישנא דרבא והא דאמרינן בטופח ע"מ להטפיח א"ב ה"פ דת"ק לא בעי ע"מ להטפיח וה"ק נבלעו דאין מטפיחין מותר ר' יוסי אומר כ"ז שמטפיחין מותר עד שיהא בהם ע"מ להטפיח והשתא א"ש רבא כת"ק דר"י ואע"ג דלישנא דרבא כלישנא דר"י כיון דר"י קאי את"ק אית לן לפרושי דע"מ להטפיח קאמר. ועי"ל דהא דקאמר לימא כתנאי לא ארבא קאי אלא אאמוראי דאפליגו לעיל דמר אמר כ"ז שמטפיחין ומר אמר כ"ז שרישומן ניכר ודחי לא דכולי עלמא רישומן ניכר שרי ומטפיחין אסור ובטופח ע"מ להטפיח הוא דפליגי דת"ק לא בעי ע"מ להטפיח ור' יוסי בעי ומ"ד כ"ז שמטפיחין כת"ק ואע"ג דהשתא נמי לא אתי ככ"ע דהאי דקאמר דרישומן ניכר שרי מיהא אתי ככ"ע ומ"ד רישומן ניכר אסור על כרחיה מוקי לה כתנאי ואתי כת"ק. ומ"מ לרבא ליכא לאקשויי לימא כתנאי דאיהו מסקנא דהלכתא קאמר דהויא כל זמן שמטפיחין ובין נימא דאתי כר' יוסי בין נימא דאתי כת"ק לא קשיא דאתא לאשמועינן דהלכה כההוא תנא הילכך אין לנו לפרש מטפיחין דאמר רבא אלא כפשוטו דהיינו שמרטיבין היד ואפי' אין בו ע"מ להטפיח ואי אתי כר' יוסי כפירושא דרש"י וא"נ למאי דבעי הגמרא דאתא ר"י למימר שכ"ז שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי אשמועינן דהלכתא כוותיה אע"ג

דיחידאה הוא ואי אתי כת"ק וכפי הפי' שפירש אשמועינן דאע"ג דר' יוסי נמוקו עמו לית הלכתא כוותיה בהא:

**ודע** שבקצת ספרי רבינו כתוב במקום כ"ז שמטפיחים כ"ז שרישומן ניכר וט"ס הוא שהוא היפך מסקנא דרבא וכ"כ ה"ר מנוח:

## הלכה ח

**כמה ירחיק אדם וכו'**. משנה שם [כב:] וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות פי' מהן ממי רגלים ובגמרא [כו.] אמר רבא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וסובר רבינו דצדדין הרי הן כלאחריו. וה"ר מנוח כתב דלכאורה משמע דכלפניו דמי כדאמרינן גבי לולב עקום. ואפשר לומר דמ"ש הרב מיירי בשאינו יכול לסלקה לאחריו דאמר בגמ' [כב:] דהיכא דלא אפשר יסלקנה (לאחריו) [לצדדין] ארבע אמות א"כ היכא דאפשר כלפניו דמי והיכא דלא אפשר כלאחריו דמי עכ"ל:

## הלכה ט

**במה דברים אמורים כשהיה עמהן וכו'**. ברייתא שם אם היה שם מקום שגבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה יושב בצדו וקורא. וסובר רבינו דהני מילי כשאין מגיע לו ריח רע. וכתב הרא"ש דאפי' רואה אותה מותר והרשב"א אוסר ברואה אותה.

**ומ"ש רבינו והוא שלא יגיע לו ריח רע**, ה"ר יונה והרא"ש כתבו שי"א דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה ה"נ מועלת לריח והטור סתם דבריו כדעת רבינו ולפ"ז צריך ליזהר כשמתפלל בביתו ומריח ריח רע ממקום אחר שיפסיק וישהה עד שיעבור הריח:

**וכן אם כפה וכו'**. [פשוט מהא דברכות כ"ה. צואה בכיסוי תליא מילתא]:

## הלכה י

**היתה בינו ובין הצואה וכו'**. פרק מי שמתו (ברכות כה:) אמר רבא צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא והא מכסיא כלומר שהרי מחניך קדוש קרינן ביה ערוה לא יראה בך ערות דבר אמר רחמנא והא קא מתחזיא:

**נתן רביעית וכו'**. שם ת"ר כמה יטיל לתוכן מים כל שהוא רבי זכאי אומר רביעית אמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעית דמיא כרבי זכאי וכן הלכה. ופסקו הרי"ף והרא"ש והרשב"א שאפילו קדמו מים למי רגלים לא אמרינן קמא קמא בטיל ובפחות מרביעית סגי אלא לעולם בעינן רביעית וכרב יוסף דאמר הכי בגמרא וכן דעת רבינו שכתב ולא חילק. וכתב הרא"ש ז"ל רבינו משה כתב רביעית למי רגלים של פעם אחת ואם יותר צריך להוסיף לפי השיעור עכ"ל. והכי דייק לשון רבינו וטעמא דמסתבר

הוא דאטו מי נימא דלמי רגלים דעשר פעמים ליסגי ברביעית אלא למי רגלים של פעם אחת אמרו ואע"פ שיש מקום לבעל דין לחלוק דהא לת"ק סגי בכל שהוא אלמא שכיון שנתערב בהם מים בטל מהם תורת מי רגלים ונהי דרבי זכאי בעי רביעית היינו משום דבבציר מהכי לא חשיב שיעור וכן כתב הרשב"א בפירוש דברי רבי זכאי מכל מקום כיון שהרא"ש פירש דברי רבינו ולא נחלק עליו משמע דהכי סבירא ליה:

**וכתב** ה"ר מנוח צ"ע מ"ש הרב של פעם אחת שהרי אין כל הפעמים שוים עכ"ל. ולי נראה דחכמים שיערו דברביעית סגי אפילו לגדולה ופחות מרביעית אפילו לקטנה לא סגי:

## הלכה יא

**היתה צואה בגומא וכו'**. שם אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש בעי מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו וכתב הרי"ף והרא"ש ז"ל ולחומרא. ומפרש רבינו דאמאי דקאמר רבא קא מהדר הניח סנדלו על הגומא והיתה צואה נוגעת בסנדלו מהו וכן פירש הרא"ש ז"ל:

**וה"ר** מנוח כתב דדייק מדנקט רבא צואה בגומא אלמא דדוקא באין סנדלו נוגע בה הוא דשרי שאם לא כן גומא דנקט למה לי:

**וכתב** הראב"ד היתה צואה בגומא וכו' דומה שהוא מפרש וכו' ועלתה בתיקו ולחומרא עכ"ל. ואין דבריו מוכרחים ודברי רבינו נכוחים:

**היתה כנגדו וכו'**. שם אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה:

**כתב** הראב"ד בירושלמי דוקא לאלתר שהרוק עומד בעביו אבל לאחר שעה שהרוק נימוק הצואה מתגלית עכ"ל. ואני אומר שדבר פשוט הוא שאם נימוק הרוק שאינו רוק עבה דאסור ולכן לא הוצרך לכתוב מה שאמר בירושלמי דדוקא לאלתר שהרוק עומד בעביו:

**היתה טיפת צואה וכו'**. נ"א נטישת צואה וזו עיקר והדין שם איתמר צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבית הכסא כך היא גירסת הרי"ף ז"ל רב הונא אמר מותר לקרות קריאת שמע רב חסדא אמר אסור לקרות קריאת שמע ואפי' שתהיה יבשה שאין ריח רע יוצא ממנה ולכן כתב רבינו נטישת צואה כלומר שאין בה ממשות אלא לכלוך בעלמא שנתפשט בבשרו או ידיו מטונפות ומתוך קטנותו ויבשותו נדון אותו כאילו אין שם צואה כלל. ופסק הרי"ף כרב הונא דהוה רביה דרב חסדא ועוד מדמקשינן מיניה בפרק אמר להם הממונה [יומא דף ל'.] אלמא הלכתא היא והרא"ש וה"ר יונה ז"ל גורסים גירסא אחרת דאילו בכה"ג לכ"ע אינו קורא:

**וה"ר** מנוח כתב שהם מונחות במקום טינוף דאילו היו ידיו מטונפות נטילה בעי אי נמי מטונפות מבית הכסא שהכניסם שם וקבלו לכלוך מזוהמתו והבלו של בית הכסא ואין

להם ריח רע שאילו היה להם ריח רע יש לו עיקר הוא. וכתב עוד נטישת הוא לשון לכלוך וטשטוש:

**אבל אם היתה במקומה וכו'**. יומא פרק אמר להם הממונה (יומא דף ל'.) מימרא דרב פפא. ואמרו שם ומ"ש מצואה על בשרו דאמר רב הונא מותר לקרוא קריאת שמע במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא. ומפרש רבינו דטעמא דנפיש זוהמא במקומה מפני שהיא לחה ועכ"פ יש לה ריח רע:

**וכמה גאונים הורו וכו'**. כתב ה"ר יונה ז"ל שהם רבינו האי ומפרשים אחרים ז"ל. וכתב רבינו שאע"פ שכפי הדין אינו עולה הוראת הגאונים ז"ל מכל מקום כך ראוי לעשות דדבר מגונה הוא לקרות קריאת שמע וידיו מטונפות:

## הלכה יב

**ריח רע שיש לו עיקר וכו'**. [ברכות כ"ה.] פלוגתא דרב הונא ורב חסדא ופסק כרב הונא דרביה הוא. והראב"ד כתב עד מקום שפסק הריח וקורא. א"א אינו כן וכו' והכי כתב רב האי גאון בעיקר עכ"ל. ורבינו סובר דאע"ג דתניא כוותיה דרב חסדא הא אמר רבא לית הלכתא ככל הני שמעתתא ודחי קצת ממאי דאיתני בההיא ברייתא וכיון דמשבשתא היא במקצת לא מהני סיועא דידה לרב חסדא למדחי כללא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב וכן כתב ה"ר מנוח והרב בעל מ"ע ז"ל כתב דרבינו פוסק כסייעתא דברייתא אלא שגורס בדרב חסדא עד מקום שיכלה הריח ופי' הריח רע שיש לו עיקר היינו שהצואה מונחת שם ומסרחת וסובר רבינו דדוקא לשיש לו עיקר הוא שאמר מרחיק ארבע אמות אבל לשאין לו עיקר מרחיק עד מקום שיכלה הריח. וכתב ה"ר מנוח מיירי במכוסה שהיא לאחריו או לצדדין שאם היא לפניו לא סגי בהרחקת ד' אמות עד שירחיק כמלא עיניו:

**גרף של רעי וכו'**. ברייתא שם וכתב הרא"ש ז"ל דמסתברא דבשל זכוכית מותר:

## הלכה יג

**צואה עוברת וכו'**. שם פלוגתא דאביי ורבא ופסק כרבא ונראה מדקדוק דברי רבינו שאע"פ שהן עוברין לפניו כיון שהרחיקו ממנו ארבע אמות שרי ולא דמו לצואה העומדת במקום אחד שצריך להרחיק ממנה מלפניו כמלא עיניו דהני כיון שעוברין והולכין להם בהרחקת ארבע אמות סגי וכ"כ רבינו הגדול מהר"י אבוהב בביאורו לטור א"ח. אבל קשה לי שלא מצאתי גלוי לזה בגמרא לכך נ"ל דבלאחריו מיירי ומ"ה סגי בשיעברו ממנו ארבע אמות אבל מלפניו צריך להרחיק מלא עיניו ולא חשש רבינו לפרש דבלאחריו מיירי שסמך על מה שכתב בדיני שיעור ההרחקה:

**ופי חזיר וכו'**. שם מימרא דרב פפא ואמרו שם דאף על גב דסליק מנהרא לפי שכיון דדרכו ללכלך פיו תמיד דיינינן ליה כגרף של רעי. ורבינו כתב סתם פי חזיר בלא שום חילוק וממילא משמע דמהי תיתי לן לפלוגי:

## הלכה יד

**היה קורא וכו'**. שם [כ"ד:] פלוגתא דרב הונא משמיה דר"י אמר מניח ידו ע"פ וקורא ק"ש רב חסדא אמר פוסק ותניא כוותיה דרב הונא וכוותיה דרב חסדא ופסק רבינו כרב חסדא משום דאמוראי טובא קיימי כוותיה:

**וכן הקורא וכו' עד אינו פוסק לד"ת**. שם [כ"ה.] בעו מיניה מרב ששת ופשיט כמ"ש רבינו. וכתב ה"ר מנוח דאית דגרסי עד שיכלה הרוח כלומר עד שיפסוק קול העיטוש. אבל גירסת ספרנו עיקר שהיא שתכלה באשה כלומר ריחה הרע:

## הלכה טו

**היה קורא**. כלומר היה רוצה לקרות והדין מימרא דרב יהודה שם ובגמ' איכא תרי לישני בדרב יהודה ופסק רבינו כלישנא בתרא וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל. וכתב ה"ר מנוח ודוקא באשפה שאין ריחה רע דאי לא תימא הכי תיפוק ליה משום אשפה. ואמרינן בגמרא [שם] דהיינו טעמא דספק מי רגלים אפי' באשפה מותרים כדרב המנונא דאמר רב המנונא לא אסרה תורה במי רגלים אלא כנגד העמוד בלבד כלומר כנגד הקלוח וכדר' יהונתן דר' יהונתן רמי כתיב ויד תהיה לך וגו' כלומר ולא הצריך כסוי וכתיב ויתד תהיה לך וגו' וכסית הא כיצד כאן בגדולים כאן בקטנים אלמא לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד הא נפול לארעא שרי ורבנן גזרו בהו וכי גזרו בודאן בספיקן לא גזרו:

## הלכה טז

**כשם שאסור לקרות וכו'**. שם אמר רב יהודה כותי ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא כותי אפילו ישראל נמי כותי איצטריכא ליה מהו דתימא הואיל וכתיב בהו אשר בשר חמורים בשרם אימא כחמור בעלמא הוא קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב וערות אביהם לא ראו. ולמד משם רבינו לקטן דערוה היא דלא גרע מכותי וכיון שאין הטעם אלא מפני ראייה בחזרת פנים בעלמא סגי ליה.

**ומ"ש אפי' מחיצה של זכוכית וכו'** כבר נתבאר בפרק זה.

**וממ"ש רבינו עד שיחזיר פניו** נראה בהדיא דבחזרת פנים סגי אע"פ שהיא סמוכה לו דהא לא תלה רחמנא ערוה אלא בראייה:

**וכל גוף האשה וכו'**. שם א"ר יצחק טפח באשה ערוה ואוקמוה באשתו ולק"ש.

**ומ"ש ואם היה מגולה טפח מגופה** היינו דוקא ממקום מכוסה שבה ולישנא דמגולה דייק הכי. ואמרו שם בסמוך קול ושער באשה ערוה וסובר רבינו שלא לענין ק"ש נאמר אלא לענין שאסור ליהנות בקולה ולהסתכל בשערה ולכן לא הזכירם פה:

## הלכה יז

**וכשם שהוא אסור וכו'**. זה פשוט ומתבאר מהמשנה (שם כ"ב:) שכתבתי בפ"ב יתכסה במים עכורים ויקרא וממ"ש בסמוך:

**היתה חגורה וכו'**. שם (כ"ד:) מימרא דרב הונא ותניא כותיה. ופי' על מתניו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש וכן פירש"י ומוכרח הוא.

**ומ"ש ובלבד שלא יהא עקבו וכו'** שם (כ"ה.) מסקנא בגמרא והלכתא עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אסור. וכתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל דה"ה לכל איברים נוגעים בערוה שאסורים והא דנקט עקבו משום דקאמר רואה את הערוה אע"פ שהוא כנגדו ורואה מותר:

**היה ישן וכו'**. ברייתא שם (כ"ד:) היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא ק"ש וי"א על לבו ות"ק הרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר. ופסקו רבינו ור"ח והרי"ף והרא"ש ור"ת ז"ל כי"א מדפריך סתמא דתלמודא והרי לבו רואה את הערוה ועוד דמשמע התם בגמ' (כ"ה:) דאביי ורבא דבתראי אינון סבירא להו הכי:

## הלכה יח

**שנים שהיו ישנים וכו' עד וחוצץ מתחת לבו וקורא**. שם (כ"ד.) בעא רב יוסף בריה דרב נחמיה מרב יהודה שנים שהיו ישנים בטלית אחת מהו שיחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש ויחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש א"ל הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו מתקיף לה רב יוסף ולא מיבעיא אחר אדרבא אשתו כגופו אחר לאו כגופו מיתיבי שנים שהיו ישנים בטלית אחת זה מחזיר פניו וקורא ק"ש וזה מחזיר פניו וקורא ק"ש ותניא אידך היה ישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו לא יקרא ק"ש אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר בשלמא לרב יוסף ל"ק הא באשתו הא באחר אלא לשמואל קשיא אמר לך שמואל ולרב יוסף מי ניחא והא תניא היה ישן במטה ואשתו היתה ישנה בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהם אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי היא לדידי נמי אחר תנאי היא ופסק הרי"ף כרב יוסף דאשתו כגופו ומותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחר לאו כגופו הוא ואסור וכן

פסק רבינו. וכתב רבינו שאין צריך הפסק טלית אלא ממתניו ולמטה וכן בדין דממתניו ולמעלה אע"פ שנוגע בשר זה בבשר זה לא אתי לידי הרהור:

**וכתב** ה"ר מנוח מ"ש אשתו כגופו כלומר דכיון דגס בה לא מהרהר ומכל מקום מחזיר פניו דאם פנים בפנים או פנים באחור א"א דליכא הרהור. ורבני צרפת והרא"ש חולקים ופוסקים דלא כרב יוסף אלא כברייתא דסברה אפילו באשתו בעינן טלית מפסקת:

### הלכה יט

**עד אימתי הם קטנים וכו'**. שם אמאי דתניא אם היו בניו ובני ביתו קטנים אין צריך הפסקת טלית ועד כמה אמר רב חסדא תינוקת בת ג' שנים ויום אחד ותינוק בן ט' שנים ויום אחד איכא דאמרי תינוקת בת י"א ויום אחד ותינוק בן י"ב ויום אחד אידי ואידי עד שיהיו שדים נכונו ושערך צמח. ופסקו רבינו והרי"ף והרא"ש ז"ל כלישנא בתרא ומפרש רבינו דהא דבעינן שדים נכונו ושערך צמח היינו לתינוקת פחותה מי"ב ותינוק פחות מי"ג אבל כיון דהגיעו לשנים הללו גדולים הוו ובניו הקטנים תניא והני גדולים נינהו וכן הסכימו ה"ר יונה והרא"ש ואם הביאו סימנים אלו קודם י"א לתינוקת וי"ב לתינוק לא חיישינן להו ומותר:

## פרק ד

### הלכה א

**נשים ועבדים וכו'**. משנה פרק מי שמתו (ברכות דף כ'.).

**ומ"ש ומלמדים את הקטנים**, הוא מדין תינוק שחייב אביו לחנכו במצות כדאיתא סוף פרק לולב הגזול (סוכה דף מ"ב.).

**ומ"ש מברכין וכו'**. בסוף פרק אלו דברים (ברכות דף נ"ג:) אמרינן דעונין אמן אחר תינוקות בעידן מפטרייהו:

**מי שהיה לבו וכו'**. משנה פרק היה קורא (ברכות דף י"ו.) חתן פטור מק"ש לילה הראשון ועד מו"ש אם לא עשה מעשה ובגמרא תניא הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב משום דלא טריד וטבעה ספינתו חייב אף ע"ג דטריד משום דבעינן טירדא דמצוה וליכא. וסובר רבינו דה"ה שפטור מכל המצות דעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכתב ה"ר מנוח בשם הראב"ד דוקא בלילות שמתיחד עמה אבל אם היתה נדה או חולה או שלא היה מקום ליחוד חייב. וכתב עוד דמדברי רבינו משמע שפטור בין מק"ש דלילות בין מק"ש דיום והא דתנן פטור לילה הראשון היינו לאפוקי יום ראשון דחייב דקודם

שיקדש יתפלל ואפשר דדוקא בלילות פטור אבל בימים חייב דישראל קדושים הם ומסח דעתיה מינה ואין כאן טירדא והכי מסתבר עכ"ל:

## הלכה ג

**מי שמת לו מת וכו'**. משנה רפ"ג דברכות (שם י"ז:) מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע והקשו בגמרא מוטל אין שאינו מוטל לא והתניא שאעפ"י שאינו מוטל לפניו פטור ותירץ רב אשי כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי ולכך כתב רבינו מי שמת לו מת וכו' וכתב רבינו הטעם מפני שאין דעתו פנויה לומר שאין הטעם כדי שיהיה פנוי להשתדל בצורכי המת שאפילו יש לו מי שישתדל פטור כדמשמע בגמרא וגם בירושלמי אמרו כן בפירוש וכן כתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל:

**ואם היה משמר וכו' עד ונשמט האחר וקורא**. ברייתא שם:

**וכן החופר קבר וכו'**. ברייתא פרק היה קורא (ברכות י"ד:) ושם נתבאר שאם היו שנים אחד חופר ואחד קורא כמו במשמר את המת ולא הוצרך רבינו להזכירו מכיון שכיון לומר כן, משמע שדינו שוה למשמר:

## הלכה ד

**אין מוציאין וכו'**. פרק מי שמתו (ברכות י"ט.) ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש אדם חשוב שאני:

**ואם התחילו והוציאו וכו'**. משנה [שם י"ז:] נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שהמטה צריכה להם פטורים ואת שאין המטה צריכה להם חייבים. ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דה"ק נושאי המטה וחילופיהן וכו' בין אותם שהן לאחריה מאחר שלמטה צורך בהם פטורים ומאי דקתני סיפא ואת שאין למטה צורך בהם חייבים ה"ק ושאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם חייבים:

## הלכה ה

**היו עסוקין בהספד וכו' עד יושב ודומם**. ברייתא [שם י"ט.] כלשון רבינו:

**ומ"ש לפי שאינו חייב לקרות וכו'**. זה כפי מה שנתבאר שטעם הפטור אינו לפי שצריך להשתדל בצרכי המת אלא מפני שאין דעתו פנויה שהרי כאן יושב ודומם ואפ"ה אינו חייב לקרות:

## הלכה ו

**קברו את המת וכו'**. משנה [שם י"ז:] קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו. וידוע שאינם פטורים אלא בעודם

מנחמים אבל אח"כ קורין את שמע והיינו בפנימיים אבל החיצונים קורין במקומם כמו שביאר רבינו בבבא הסמוכה לזו. וכתב הראב"ד ז"ל דוקא באותן הצריכין לראות פני האבל שהם קרויים פנימיים והם הקרובים אליו עכ"ל.

**וכתב** בעל מ"ע ואני אומר תמה אני אם יצא דבר זה מפה קדוש הראב"ד וכי נשמטה ממנו סיפא דמתניתין וכו'. ולי נראה שכוונת הראב"ד ז"ל היתה לרמוז למה שכתבתי שמ"ש רבינו ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות אינו אלא בפנימיים לבד, או שחוזר למ"ש ואם לאו לא יתחילו דוקא באותן הצריכין וכו' אבל החיצונים יתחילו וזהו דעת ה"ר יונה ז"ל משום דס"ל דכי היכי דמפלגי בעומדים בשורה בין פנימיים לחיצונים ה"ה נמי בחזרתם מן הקבר דמ"ש. ודעת הראב"ד נראה שהיא דרבי יהודה לפרושי אתא האי רואים פני האבל דקאמר ת"ק לאו דוקא רואים אלא ה"פ הצריכים להיות רואים דהיינו קרוביו ובני משפחתו ואין כן דעת רבינו כמו שיתבאר בסמוך.

**וממ"ש רבינו ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו** משמע דביש שהות ביום לקרות אחר שינחמו האבלים עסקינן הא לאו הכי בכל גווני יתחילו:

**בני אדם העומדים בשורה וכו'**. גם זה משנה שם העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים חייבים ובגמרא [י"ט:] ת"ר שורה הרואה את הפנים פטורה ושאינה רואה את הפנים חייבת רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורים מחמת עצמם חייבים ופסק כת"ק שמפרש פנימיים דמתני' רואין פני האבל וחיצונים שאינן רואים:

## הלכה ז

**כל מי שהוא פטור וכו'**. משנה סוף פרק היה קורא (ברכות דף י"ו:) חתן אם רצה לקרות ק"ש בלילה הראשון קורא רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ופסק כת"ק וכ"פ הרי"ף והרא"ש פסק כרשב"ג.

**ומ"ש שתהא דעתו פנויה וכו'**. הוא דבר פשוט בעצמו ועוד בגמרא רמו דרשב"ג אדרשב"ג דהכא אמר דחיישינן ליוהרא ובדוכתא אחריתא אמר דלא חיישינן ותירצו הכא בכוונה תליא מילתא ואנן סהדי דלא מצי לכווני וא"כ כשחלק ת"ק עליו הוא לומר לאו אנן סהדי דלא מצי לכווני שכבר אפשר שיכוין אבל אם היינו יודעים ודאי דלא מצי לכווני הוא מודה:

**וכתב** הראב"ד ומה בכך וכו' ואידך אמר דחשיב מאן ממטי אסא לבי מלכא עכ"ל.

**וכתב** בעל מ"ע ואני וכו' ומה שהקשה על הראב"ד והלא הוא עצמו וכו' אין כאן קושיא דהראב"ד ה"ק אפילו כפי הדין שאמרו לעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול להתפלל בכוונה יתפלל ואם לאו לא יתפלל ה"מ בתפלה שאם אין לו כוונה הוא כמזכיר ש"ש

לבטלה אבל בק"ש יהא כקורא בתורה וא"ת היינו טעמא דק"ש משום יוהרא הלא עתה בזמנים הללו לא חיישינן ליוהרא שאפילו בתפלה אין לו כוונה ולא בזמן הזה בלבד אלא אפילו בימי חכמי הגמרא א"כ השתא ליכא למיחש ליוהרא וא"כ כולם קורין. ומ"מ יש ליישב דעת רבינו שכבר נודע מנהגו שהוא כותב הדין היוצא מן הגמרא וכבר כתבתי דלפום דינא דגמ' אינו רשאי לקרות עד שתתיישב דעתו וא"ת יקרא ולא יהא כפורק ש"ש מעליו הא אמרינן התם בגמרא בהדיא דחיישינן ליוהרא ובעלי התוס' הם שחדשו שבזמן הזה אדרבא אם לא יקרא איכא למיחש ליוהרא כלומר בכל פעם אני מכוין ואין חילוק אצלם בין חתן לאינך דפטירי. וזה שלא כדברי בעל מ"ע שכתב לגבי חתן בלבד הוא וכו' שהרי סתם כתבו אבל אנו שאין אנו מכוונים וכו' דמ"ש חתן משאר הפטורים שהרי אין לך פטור אלא מאן דאית ליה טירדת מצוה ומה שחיזק הראב"ד ז"ל השגתו בשחכמי הגמרא היו אומרים מחזיקנא טיבותא וכו' י"ל דמשם ראיה דכיון דחזינן דאינהו לא הוו מכווני כמונו ואפ"ה אמרו דחתן פטור משום דחיישי' ליוהרא א"כ ליכא לאיפלוגי בין דורות שלנו לדורות שלהם דלעולם פטור משום דחיישינן ליוהרא. ומ"ש בעל מ"ע דרבינו לא אמר אלא לקרות בברכות וכו' אני אומר דכיון דטעמא הוא משום יוהרא לא שנא לקוראה בברכותיה לא שנא שלא בברכות אינו רשאי. וגם הראב"ד ז"ל כשאמר ומה בכך יקרא ויהא כקורא בתורה כוונתו יקרא בברכות ולא הפסיד הברכות כעין אותה ששנינו הקורא משלש שעות ביום ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ואוקימנא דמאי לא הפסיד לא הפסיד שכר ברכות:

## הלכה ח

**כל הטמאים וכו'**. בסוף פרק מי שמתו (ברכות כ"ו.) תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע וכו' וכתב הרי"ף מהא מתני' שמעינן דזבין וזבות ונדות ויולדות כולהו חייבין בתפילה ובפרק מי שמתו (ברכות דף כ"ב.) תניא ר"י בן בתירא אומר אין ד"ת מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש מה אש אינו מקבל טומאה אף ד"ת אינן מקבלין טומאה וא"ת א"כ לא יהא צריך להרחיק ממקום הטנופת וי"ל דלא דמי דהתם הדבר הנמאס אנו רואים אותו בעין או אנו מרגישים ריחו ונראה כאילו מבזה ד"ת האומר אותם שם אבל טומאת הטמאים אינו דבר מורגש אלא דבר שכליי ולכך אין ד"ת מקבלין טומאה. ועוד י"ל דכיון דאשכחן דכתיב הלא כה דברי כאש אנו אומרים שאין ד"ת מקבלין טומאה וכן לא היה צריך להרחיק ממקום הטנופת אלא דהא כתיב גבי מקום הטנופת והיה מחניך קדוש:

**ועזרא ובית דינו וכו'**. פרק מרובה (ב"ק פ"ב.) עשר תקנות תיקן עזרא ואחת מהן תיקן טבילה לבעלי קריין לדברי תורה:

**ולא פשטה תקנה זו וכו'**. בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"ב.) כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא כר"י בן בתירא ואמרינן התם נמי נהוג עלמא כר"י בן בתירא דאמר אין דברי תורה מקבלין טומאה ולפי שקשה והאיך היו יכולים לבטל תקנת עזרא שהרי לא קם אחריו בית דין כמוהו בחכמה ובמנין ר"ל שהוא ז"ל מפרש שמה שאמרו בטלוה אינו שב"ד עמדו ובטלוה שא"כ הו"ל לפרש מי הוא המבטל ועוד דהיכי אמרינן נהוג עלמא כר"י בן בתירא לימא ב"ד עמדו ובטלוה ועוד דאשכחן אמוראי בתראי שהיו טובלים לקריין וקא מפלגי בחולה אי צריך טבילה או לא ואם איתא דב"ד עמדו ובטלוה למה להו האי טבילה הא בטלוה לתקנת עזרא ואין עיקר לטבילה זו אלא בטלוה פירוש לא כפו את העם ללכת בה ונתבטלה מעצמה וז"ש רבינו ולא פשטה תקנה זו וכו' ולא היה כח וכו' כלומר לא פשטה תקנה זו בכל ישראל והטעם היה מפני שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה ולפיכך בטלה מעצמה שאם הטעם שלא פשטה לא היה מטעם שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה נהי דב"ד אחר אע"פ שאינו גדול כראשון יכול לבטלה ביטול מיהא בעיא אלא ודאי לפי שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה לא כפו את העם לטבול ובטלה מאליה וזהו שדייק רבינו שכתב ולפיכך בטלה דמשמע מעצמה ולא כתב ולפיכך בטלוה דלישתמע אחרים בטלוה וכיון שלא היה שם בית דין שביטלוה היו נוהגים חכמי הגמרא לטבול משום תקנת עזרא שלא בטלוה שום בית דין שאע"פ שלא היו רשאין לכוף את העם לטבול הא כיון שהיה בהם כח היו רוצים לטבול כיון ששום בית דין לא בטלו התקנה והא דשאני לן בין כשהטעם שלא פשטה התקנה הוא מפני שלא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה או שהוא מפני טעם אחר כתב רבינו בפ"ב מהל' ממרים וז"ל הרי שגזרו ב"ד גזירה ודימו וכו' עד בחכמה ובמנין:

**וכבר נהגו וכו'**. כתבתיו בסמוך דנהוג עלמא בטבילה כרבי יהודה בן בתירא וכיון דתקנת עזרא היתה שיטבול בין לק"ש ותפלה בין לד"ת וכמו שאמרו תיקן טבילה לבעלי קריין לדברי תורה כשאמרו שבטלה או שנהגו כרבי יהודה בן בתירא לית לן לאפלוגי בין דברי תורה לקריאת שמע ותפלה ובכולהו אינו צריך לטבול:

**סליקו להו הלכות קריאת שמע בס"ד**